

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

**ОЛИЙ ТАЪЛИМ ТИЗИМИ ПЕДАГОГ ВА РАЎБАР КАДРЛАРИНИ ҚАЙТА
ТАЙЁРЛАШ ВА УЛАРНИНГ МАЛАКАСИНИ ОШИРИШНИ ТАШКИЛ
ЭТИШ
БОШ ИЛМИЙ - МЕТОДИК МАРКАЗИ**

**ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ТЕХНИКА УНИВЕРСИТЕТИ ҲУЗУРИДАГИ
ПЕДАГОГ КАДРЛАРНИ ҚАЙТА ТАЙЁРЛАШ ВА УЛАРНИНГ
МАЛАКАСИНИ ОШИРИШ ТАРМОҚ МАРКАЗИ**

**АВИАЦИЯ ИНЖИНИРИНГИ
Йўналиши**

**“АВИАЦИЯ ИНЖИНИРИНГИ
Йўналиши ФАНЛАРИНИ
ЎҚИТИШДА ИЛҒОР ХОРИЖИЙ
ТАЖРИБАЛАР”
модули бўйича**

Ў Қ У В – У С Л У Б И Й М А Ж М У А

Тошкент – 2016

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

**ОЛИЙ ТАЪЛИМ ТИЗИМИ ПЕДАГОГ ВА РАХБАР КАДРЛАРИНИ
ҚАЙТА ТАЙЁРЛАШ ВА УЛАРНИНГ МАЛАКАСИНИ ОШИРИШНИ
ТАШКИЛ ЭТИШ БОШ ИЛМИЙ - МЕТОДИК МАРКАЗИ**

**ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ТЕХНИКА УНИВЕРСИТЕТИ ҲУЗУРИДАГИ
ПЕДАГОГ КАДРЛАРНИ ҚАЙТА ТАЙЁРЛАШ ВА УЛАРНИНГ
МАЛАКАСИНИ ОШИРИШ ТАРМОҚ МАРКАЗИ**

**АВИАЦИЯ ИНЖИНИРИНГИ
йўналиши**

**“АВИАЦИЯ ИНЖИНИРИНГИ ЙЎНАЛИШИ ФАНЛАРИНИ
ЎҚИТИШДА ИЛҒОР ХОРИЖИЙ ТАЖРИБАЛАР”
модули бўйича**

Ўқув-услубий МАЖМУА

Тузувчи: т.ф.д., профессор Шамсиев З.З.

Тошкент -2016

Мазкур ўқув-услубий мажмуа Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг 2016 йил 6 апрелидаги 137-сонли буйруғи билан тасдиқланган ўқув режа ва дастур асосида тайёрланди.

Тузувчи: ТДТУ, т.ф.д., профессор З.З Шамсиев.

Такризчи: Берлин техника университети хузуридаги
ЕСМ-Offise директори Dr. Arnold Strenharz .

Ўқув -услубий мажмуа Тошкент давлат техника университети
Кенгашининг 2016 йил _____даги ____-сонли қарори билан нашрга
тавсия қилинган.

МУНДАРИЖА

I. Ишчи дастур.....	5
II. Модулни ўқитишда фойдаланиладиган интрефаол таълим методлари.....	10
III. Назарий материаллар.....	16
IV. Амалий машғулот материаллари.....	52
V. Кейслар банки.....	57
VI. Мустақил таълим мавзулари.....	59
VII. Глоссарий	61
VIII. Адабиётлар рўйхати.....	62

I. ИШЧИ ДАСТУР

Кириш

Дастур Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2015 йил 12 июндаги “Олий таълим муассасаларининг раҳбар ва педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” ги ПФ-4732-сон Фармонидаги устувор йўналишлар мазмунидан келиб чиққан ҳолда тузилган бўлиб, у замонавий талаблар асосида қайта тайёрлаш ва малака ошириш жараёнларининг мазмунини такомиллаштириш ҳамда олий таълим муассасалари педагог кадрларининг касбий компетентлигини мунтазам ошириб боришни мақсад қилади.

Ушбу дастурда педагог кадрларнинг ўқув-тарбиявий жараёнларни юксак илмий-методик даражада таъминлашлари учун зарур бўладиган илғор хориж тажрибалар ва уларни ўқув жараёнига татбиқ этиш масалалари ёритилган.

Модулнинг мақсади ва вазифалари

"Авиация инжиниринги" йўналиши фанларини ўқитишда илғор хорижий тажрибалар модулининг мақсади: тингловчиларда етакчи хорижий университетларининг ўқитиш жараёнини ташкил этишда қўлга киритилган илғор таржбаларини инобатга олган ҳолда авиация мутахассислиги фанларининг ўқув жараёнларини ташкил этишга оид назарий билимлар ва амалий кўникмалар шакллантириш.

"Авиация инжиниринги" йўналиши фанларини ўқитишда илғор хорижий тажрибалар модулининг вазифаси:

- профессор-ўқитувчиларни илғор хорижий давлатларида қабул қилинган таълим тизими;
- авиация мутахассисларига келажак фаолиятлари учун энг зарур бўлган назарий ва амалий билимлар таркиби ва сифатига қўйиладиган талаблар;
- тингловчиларнинг назарий билимларини амалиётга боғлаш шакллари;
- тингловчиларнинг келажакда меҳнат бозорида юқори даражада рақоботли бўлишлари учун мутахассисликка оид бўлган зарур психологик билимларни шакллантириш чора-тадбирлари билан таништириш.

Модул бўйича талабаларнинг билими, кўникмаси, малакаси ва компетенцияларига қўйиладиган талаблар

“Авиация инжиниринги” йўналиши фанларини ўқитишда илғор хорижий тажрибалар” курсини ўзлаштириш жараёнида амалга ошириладиган масалалар доирасида:

Тингловчи:

- етакчи хорижий давлатларнинг таълим тизими, уларни ташкил қилиш, ва мавжуд таълим тизимлари орасидаги таффовутлар;

- авиация соҳасига тайёргарлик кўраётган тингловчиларга бериладиган назарий ва амалий билимлар таркиби ва сифатига қўйиладиган талаблар;
- талабаларнинг назарий билимларини махсус амалиёт жараёнига боғлаш усуллари ҳақида **билимларни эгаллаши**;

Тингловчи:

- етакчи хорижий давлатларнинг тизимига тегишли илғор усул ва услубларни Ўзбекистон таълим тизимига жорий қилиш;
- хорижий талабаларининг меҳнат бозорида ўз жойини топиш учун тайёргарлик кўриш услуби асосида Ўзбекистон талабаларида ижобий психологик тайёргарликни шакллантириш;
- талабаларда олган назарий ва амалий билимларини меҳнат бозорида самарали тақдим этиш қоидаларини шакллантириш **кўникма ва малакаларини эгаллаши**;

Тингловчи:

- етакчи хорижий университетларининг таълим жараёнини ташкил этишдаги самарали усул ва ёндашувлар ва қўлга киритган ютуқларини Ўзбекистон таълим тизимига жорий қилиш;
- талабаларга меҳнат бозорига мос келадиган илғор назарий ва амалий билим бериш;
- талабаларни келажак фаолиятига ижобий тус берадиган психологик фазилатлар шакллантириш компетенцияларни эгаллаши лозим.

Модулни ташкил этиш ва ўтказиш бўйича тавсиялар

"Авиация инжиниринги" йўналиши фанларини ўқитишда илғор хорижий тажрибалар модули маъруза ва амалий машғулотлар шаклида олиб борилади.

Курсни ўқитиш жараёнида таълимнинг замонавий методлари, педагогик технологиялар ва ахборот-коммуникация технологиялари қўлланилиши назарда тутилган:

- маъруза дарсларида замонавий компьютер технологиялари ёрдамида презентацион ва электрон-дидактик технологиялардан;

ўтказиладиган амалий машғулотларда техник воситалардан, экспресс-сўровлар, тест сўровлари, ақлий ҳужум, гуруҳли фикрлаш, кичик гуруҳлар билан ишлаш, коллоквиум ўтказиш, ва бошқа интерактив таълим усулларини қўллаш назарда тутилади.

Модулнинг ўқув режадаги бошқа фанлар билан боғлиқлиги ва узвийлиги

“Авиация инжиниринги” йўналиши фанларини ўқитишда илғор хорижий тажрибалар” модули ўқув режанинг қуйидаги фанлари билан боғлиқ: “Инновацион таълим технологиялари ва педагогик компетентлик”, “Электрон педагогика ва педагогнинг шахсий, касбий ахборот майдонини лойиҳалаш”, “Авиация соҳасида ахборот-коммуникация технологиялари”.

Модулнинг олий таълимдаги ўрни

Ўзбекистон Республикасида Европа (Airbus Industrie) ва АҚШ (Boeing) авиация компанияларида ишлаб чиқарилаётган замонавий ҳаво кемаларини эксплуатация қилиш долзарб ёндошув деб топилган, чунки мазкур давлатларнинг ҳаво кемалари жаҳоннинг барча ҳудудларида ишлатиб келинмоқда. Бу эса барча хорижий давлатларининг фуқаро авиация тузилмаларида Airbus Industrie ва Boeing ҳаво кемаларини ишлатиш учун инфраструктура тизими мукамал ташкил этилган. Шу сабабли Ўзбекистон Республикаси “Ўзбекистон ҳаво йўллари” компаниясининг йўловчи ва юк ташувчи ҳаво кемалари барча давлатларнинг аэропортларига қўниш ва у ерда керакли техник хизматидан фойдаланиш имконига эга. Ушбу вазиятни инобатга олган ҳолда келажак авиация мутахассисларини етакчи хорижий давлатларида авиация соҳасига мутахассисларни тайёрлаш борасида қўлга киритган илғор тажрибасини ўрганиш ва уларни Ўзбекистон таълим жараёнига жорий қилиш мақсадга мувофиқ деб топилмоқда.

V. Модул бўйича соатлар тақсимоти

	Модул мавзулари	Талабанинг ўқув юклариси, соат					Мустақил таълим
		Ҳаммаси	Аудитория ўқув юклариси				
			жумладан				
			жами	Назарий	Амалий машғулот	Қўчма машғулот	
1.	Кириш, етакчи хорижий давлатларининг авиация соҳасидаги илғор таълим тажрибалари.	4	2	2	-	2	
2.	Талабаларнинг назарий билимларини амалиётга боғлаш йўллари.	2	2	2	-		
3	Етакчи хорижий давлатлар таълим тизимини Ўзбекистон таълим тизими билан таққослаш.	2	2	2			
4	“Университет-талаба-меҳнат бозори” модели.	2	2	2			

5	Келажак мутахассисларнинг меҳнат бозорида рақобатдошлиги.	4	4	4		
	Жами:	14	12	4	8	2

НАЗАРИЙ МАШҒУЛОТЛАР МАЗМУНИ

1-мавзу: Кириш. Етакчи хорижий давлатларининг авиация соҳасидаги илғор таълим тажрибалари

АҚШ, Европа, Япония ва Жанубий Корея давлатларида қабул этилган таълим тизимларининг ўзига хос кўрсаткичлари. Мазкур давлатларнинг таълим тизимини Ўзбекистон таълим тизими билан таққослаш. Ҳозирги кунда танилган илғор авиация таълим ўқув юртлари, уларда таълим жараёнини ташкил этилиши, ўқитиш шакллари, ўқув-услубий мажмуаларни тузиш, дарсликларнинг мавзуй ва мазмунан тузилиш хоссалари. талабаларнинг билимини баҳолаш тизими.

2-мавзу: Талабаларнинг назарий билимларини амалиётга боғлаш йўллари

Талабаларнинг назарий ва амалий билимларининг тузилмасини шакллантириш. Махсус билим таркиби ва мазмунига иш берувчиларнинг талаби. Меҳнат бозорининг таълим соҳасидаги ўрни. Меҳнат бозорида юқори танлов натижаларига эга бўлиш учун талабаларни психологик тайёрлаш. Ёш мутахассисларнинг келажак иш фаолиятини ташкил қилиш психологиясида махсус фанлардан олган билимларни тақдим эта билиш.

АМАЛИЙ МАШҒУЛОТЛАР МАВЗУСИ

1-амалий машғулот:

Етакчи хорижий давлатлар таълим тизимини Ўзбекистон таълим тизими билан таққослаш

АҚШ, Англия, Германия, Франция, Жанубий Корея, Хитой ва Япония давлатларининг таълим тизимининг таҳлили. Хорижий давлатлар таълим тизимини Ўзбекистон таълим тизими билан таққослаш. Илғор давлатларнинг таълим тизимини таҳлил қилиш, улардаги ижобий хоссаларни аниқлаш. Ўзбекистон таълим тизимининг ўқитиш жараёнига киритиш йўллари.

2-амалий машғулот:

“Университет-талаба-меҳнат бозори” модели

“Университет-меҳнат бозори” моделининг принциплари. “Университет-талаба” моделининг прициплари. “Талаба-меҳнат бозори” моделининг принциплари. Етакчи хорижий давлатлар университетларининг меҳнат бозори, талабалар билан олиб борадиган ҳамкорлик фаолияти. Талабаларни мустақил равишда меҳнат бозори билан иш юритиши.

3-амалий машғулот:

Келажак мутахассисларнинг меҳнат бозорида рақобатдошлиги

Махсус билим ва меҳнат бозори. Махсус билимларни тақдим қила билиш. Меҳнат бозорининг талабига мос фанларни ва талабаларнинг йиллар давомида фанлар турига кўрсатган қизиқишини ўрганган ҳолда ўқув режани мукамаллаштириш. Талабаларда мавжуд махсус билимларни самарали кўрсата билиш қобилиятини махсус фанларни ўқитиш жараёнида шакллантириш.

Таълимни ташкил этиш шакллари

Таълимни ташкил этиш шакллари аниқ ўқув материали мазмуни устида ишлаётганда ўқитувчини тингловчилар билан ўзаро ҳаракатини тартиблаштиришни, йўлга қўйишни, тизимга келтиришни назарда тутати.

Модулни ўқитиш жараёнида қуйидаги таълимнинг ташкил этиш шаклларидан фойдаланилади:

- маъруза;
 - амалий машғулот;
 - мустақил таълим.
- Ўқув ишини ташкил этиш усулига кўра:
- жамоавий;
 - гуруҳли (кичик гуруҳларда, жуфтликда);
 - якка тартибда.

Жамоавий ишлаш – Бунда ўқитувчи гуруҳларнинг билиш фаолиятига раҳбарлик қилиб, ўқув мақсадига эришиш учун ўзи белгилайдиган дидактик ва тарбиявий вазифаларга эришиш учун хилма-хил методлардан фойдаланади.

Гуруҳларда ишлаш – бу ўқув топшириғини ҳамкорликда бажариш учун ташкил этилган, ўқув жараёнида кичик гуруҳларда ишлашда (2 тадан – 8 тагача иштирокчи) фаол роль ўйнайдиган иштирокчиларга қаратилган таълимни ташкил этиш шаклидир. Ўқитиш методига кўра гуруҳни кичик гуруҳларга, жуфтликларга ва гуруҳларора шаклга бўлиш мумкин. *Бир турдаги гуруҳли иш* ўқув гуруҳлари учун бир турдаги топшириқ бажаришни назарда тутати. *Табқалашган гуруҳли иш* гуруҳларда турли топшириқларни бажаришни назарда тутати.

Якка тартибдаги шаклда - ҳар бир таълим олувчига алоҳида-алоҳида мустақил вазифалар берилади, вазифанинг бажарилиши назорат қилинади.

БАҲОЛАШ МЕЗОНИ

№	Баҳолаш мезони	Баллар	Максимал балл
1	Кейс	1.5 балл	2.5
2	Мустақил иш	1 балл	

II. МОДУЛНИ ЎҚИТИШДА ФЙДАЛАНИЛАДИГАН ИНТЕРФАОЛ ТАЪЛИМ МЕТОДЛАРИ.

МАЪРУЗАНИНГ ИНТЕРФАОЛ ШАКЛЛАРИ

Муаммоли маъруза: Янги билимлар қўйилган савол, масала, ҳолатнинг муаммолилиги орқали берилади. Бунда тингловчининг ўқитувчи билан биргаликдаги билиш жараёни илмий изланишга яқинлашди.

Педагогик вазифаси: янги ўқув ахборотининг мазмунини очиш, муаммони қўйиш ва уни ечимини топишни ташкил қилиш, ҳозирги замон нуқтаи назарларини таҳлил қилиш.

Визуал маъруза: Маърузанинг мазкур шакли визуал материалларни намойиш этиш ҳамда уларга аниқ ва қисқа шарҳлар беришга қаратилган.

Педагог вазифаси: янги ўқув маълумотларини ўқитишнинг техник воситалари ва аудио, видеотехника ёрдамида бериш.

Маъруза конференция: Аввалдан қўйилган муаммо ва докладлар тизими (5-10 минут)дан иборат илмий-амалий дарс сифатида ўқув дастури чегарасида ўтилади. Докладлар биргаликда муаммони ҳар томонлама ёритишга қаратилиши керак. Машғулот охирида ўқитувчи мустақил ишлар ва тингловчиларнинг маърузаларга яқун ясаб, тўлдириб, аниқлаштириб хулоса қилади. Педагогик вазифаси: янги ўқув маълумотнинг мазмунини ёритиш.

Маслаҳат маъруза: Турли сценарийлар ёрдамида ўтиши мумкин. Масалан, 1) «Савол-жавоб» - маърузачи томонидан бутун курс бўйича ёки алоҳида бўлим бўйича саволларга жавоб берилади. 2) «Савол-жавоб-дискуссия» - изланишга имкон беради. Педагогик вазифаси: янги ўқув маълумотни ўзлаштиришга қаратилган.

“Тушунчалар таҳлили” методи

Методнинг мақсади: мазкур метод қатнашчиларни мавзу буйича таянч тушунчаларни ўзлаштириш даражасини аниқлаш, ўз билимларини мустақил равишда текшириш, баҳолаш, шунингдек, янги мавзу буйича дастлабки билимлар даражасини ташхис қилиш мақсадида қўлланилади.

Методни амалга ошириш тартиби:

- иштирокчилар машғулот қоидалари билан таништирилади;
- ўқувчиларга мавзуга ёки бобга тегишли бўлган сўзлар, тушунчалар номи туширилган тарқатмалар берилади (индивидуал ёки гуруҳли тартибда);
- ўқувчилар мазкур тушунчалар қандай маъно англатиши, қачон, қандай ҳолатларда қўлланилиши ҳақида ёзма маълумот берадилар;
- белгиланган вақт якунига етгач ўқитувчи берилган тушунчаларнинг тугри ва тулиқ изоҳини уқиб эшиттиради ёки слайд орқали намойиш этади;
- ҳар бир иштирокчи берилган тугри жавоблар билан узининг шахсий муносабатини таққослайди, фарқларини аниқлайди ва ўз билим даражасини текшириб, баҳолайди.

Методнинг ўқув жараёнига татбиқ этилиши
Модулдаги таянч тушунчалар таҳлили

Тушунчалар	Сизнингча бу тушунча қандай маънони англатади?	Қўшимча маълумот
Виртуаль университет	Университет ва коллежларнинг бирлашмаси (АҚШ), интеграциялашган ўқув режалари асосида бир вақтнинг ўзида бир неча ўқув юртларида таҳсил олиш имкониятини берувчи таълим муассасалари	
Ҳамкорликда ўқитиш	Машғулотлар жараёнида талабалар билан ахборот, шахсий ва касбий тажрибаларни алмашиш асосидаги гуруҳий ўқитиш шакли	
“Soft Skills”	Меҳнат бозорида билим ва компетентлик даражаларини кўрсатишда иш берувчи билан олиб бориладиган муомола қоидалари	
“Hard skills”	Касб юзасидан мукамал ўзлаштирилган кўникмалар кўрсаткичлари ва уларни иш жараёнида кўрсата билиш	
Кредит-соат	Академик даража олишда ўқув дастурини бажарганлик мезони	
Балл	Билимни боҳолаш учун мезон бирлиги	
Меҳнат бозори	Бирор бир ҳудудга тегишли таклиф қилинаётган ишлар ва уларнинг турларига кўра қўйиладиган талаблар ва шартлар	

Изоҳ: Иккинчи устунчага қатнашчилар томонидан фикр билдирилади. Мазкур тушунчалар ҳақида қўшимча маълумот глоссарийда келтирилган.

Т-ЖАДВАЛИ

Мазкур метод графикли органайзерлар (ташкил этувчи) техникасига киритилган бўлиб, – фикрий жараёнларни кўргазмали тақдим этиш воситасидир. Мавзуга оид берилган маълумотларни таҳлил қилиш, солиштириш ва таққослаш да фойдаланилади.

Методнинг ўқув жараёнига татбиқ этилиши

АҚШ таълим тизими ва Германия таълим тизимидаги фарқли томоналрни таҳлил қилинг

АҚШ таълим тизими

ТИ Таълимни ташкил ва назорат қилувчи ташкилот?
Барча ишларни бажарувчилар: Штатлар ва университетлар кенгаши.
Давлат органи бўлмиш Федерал таълим департаменти асосан таълимга ажратилган маблағни Штатларга тақсимлаш билан

Германия таълим

Умумий таълим сиёсати Федерал қонуни асосида бажарилади.
Таълимни ташкил ва назорат қилувчи ташкилот?
-Германия Ерлари Вазирлиги

ХУЛОСА:

1. АҚШда олий таълим масалалари бўйича Штатлар ва университетларга мустақиллик берилган.
2. Германияда таълим тизими давлат назоратида

“Инсерт” методи

Матнни белгилаш тизими

- (v) - мен билган нарсани тасдиқлайди.
(+) – янги маълумот.

Инсерт - самарали ўқиш ва фикрлаш учун белгилашнинг интерфаол тизими ҳисобланиб, мустақил ўқиб-ўрганишда ёрдам беради. Бунда маъруза мавзулари, китоб ва бошқа материаллар олдиндан таълим олувчига вазифа қилиб берилади. Уни ўқиб чиқиб, «V; +; -; ?» белгилари орқали ўз фикрини ифодалайди.

- (-) – мен билган нарсага зид.
(?) – мени ўйлантирди. Бу борада менга қўшимча маълумот зарур.

Методнинг ўқув жараёнига татбиқ этилиши Инсерт жадвали

Тушунчалар	V	+	-	?
“Университет-меҳнат бозори” моделининг принциплари.				
“Университет-талаба” моделининг прициплари.				
“Талаба-меҳнат бозори” моделининг принциплари				

“Кичик гуруҳларда ишлаш” методи

Ушбу метод таълим олувчиларни фаоллаштириш мақсадида уларни кичик гуруҳларга ажратган ҳолда ўқув материални ўрганиш ёки берилган топширикни бошқаришга қаратилган. Метод қўлланилганда таълим олувчи кичик гуруҳларда ишлаб, ўз фикрларини ифода этиши, бир-биридан ўрганиши, турли нуқтаи-назарларни инобатга олиш имконига эга бўлади. Тренер томонидан вақт белгиланади. Таълим берувчи томонидан бир вақтнинг ўзида барча таълим олувчиларни мавзуга жалб эта олади ва баҳолайди. Амалий машғулотларни ўзлаштириш даврида “Кичик гуруҳларда ишлаш” методидан фойдаланилади.

Ушбу метод таълим олувчиларни фаоллаштириш мақсадида уларни кичик гуруҳларга ажратган ҳолда ўқув материални ўрганиш ёки берилган топширикни бошқаришга қаратилган. Метод қўлланилганда таълим олувчи

кичик гуруҳларда ишлаб, ўз фикрларини ифода этиши, бир-бирдан ўрганиши, турли нуктаи-назарларни инобатга олиш имконига эга бўлади.

Методнинг ўқув жараёнига татбиқ этилиши

Мавзу юзасидан гуруҳларга бериладиган топшириқлар

1-ГУРУҲ. АҚШ, Англия, Германия, Франция, Жанубий Корея, Хитой ва Япония давлатларининг таълим тизимларини қиёсий таҳлил қилинг ва қуйидаги жадвални тўлдириг.

Ўхшашлик лари	Фарқли томонлари	Афзаллик лари	Камчилик лари

2-ГУРУҲ. Хорижий давлатлар таълим тизимини Ўзбекистон таълим тизими билан таққослаш.

Ўхшашлик лари	Фарқли томонлари	Афзаллик лари	Камчилик лари

3-ГУРУҲ. Етакчи хорижий давлатлар университетларининг меҳнат бозори, талабалар билан олиб борадиган ҳамкорлик фаолиятини таҳлил қилинг.

Афзалликлари	Камчиликлари

Гуруҳлар фаолиятини баҳолаш мезонлари

Мезонлари	баллар			
Мазмуни				
Гуруҳнинг фаол иштироки				
Белгиланган вақтга риюя этилганлиги				
Тақдимоти				

Баҳолаш меъёрлари:

Юқори балл-20 балл

18-20 баллгача -“АЪЛО” ;

15-17 баллгача -“ЯХШИ” ;

12 - 14 баллгача -“ҚОНИҚАРЛИ”;

12 дан паст балл - “ҚОНИҚАРСИЗ”

III. НАЗАРИЙ МАТЕРИАЛЛАР

1-мавзу: Кириш, Етакчи Хорижий Давлатларининг Авиация Соҳасидаги Илғор Таълим Тажрибалари.

(2 соат)

Режа:

1. Кириш. Етакчи хорижий давлатларининг таълим тизими.
2. Ўқитиш методикаси.
3. Модулни ўқитишда ишлатиладиган илғор хорижий методлар

Таянч сўз ва иборалар: илғор хорижий давлатлар, таълим тизими, педагогик технология, ўқитиш жараёни, иқтисодиёт, малакали мутахассислар.

1.1 Кириш. ЕТАКЧИ ХОРИЖИЙ ДАВЛАТЛАРИНИНГ ТАЪЛИМ ТИЗИМИ

Ҳозирги замонда иқтисодиёт жараёни глобаллашаётган вазиятда Ўзбекистон Республикаси иқтисодиётининг барча тармоқларини интенсив равишда кенг қўламда инвестицияларни жалб этиш асосида ривожлантириш асосий долзарб вазифа ҳисобланади. Ушбу шароитда юқори технологияларга эга бўлаётган ишлаб чиқариш корхоналарига мукамал касбий квалификацияли мутахассисларни тайёрлаш таълим тизимининг асосий бурчидир. Бундай мутахассисларни тайёрлаш профессор-ўқитувчиларнинг малакасига, замонавий билимга эгаллигига ва юқори замонавий педагогик технологияларни ишлата билишига боғлиқ бўлиб қолди.

Ўзбекистон Республикасининг иқтисодиёт тармоқларига саводли кадрларни етказиб бериш учун профессор-ўқитувчилар шу кунда етакчи хорижий давлатлар таълим тизимида олиб борилаётган ишлардан ҳабар топишлари лозим ва уларнинг энг илғор педагогик технологияларини ва замон талабларига жавоб берадиган таълим дастурларини ўрганган ҳолда талабаларимизга билим беришлари керак. Шундай экан биз - таълим ва билим берувчиларга иқтисодиёти илғор бўлган хорижий давлатларнинг етакчи ўқув юртларида жорий этилган таълим тизимини ўргатишимиз зарур.

Маълумки ҳозирги замонда АҚШ, Германия, Англия, Франция, Жанубий Корея, Япония ва Хитой давлатлари илғор давлатлар қаторидан нуфузли ўринга эга бўлиб келмоқда. Шундай экан, ушбу давлатларда қабул этилган таълим тизими¹ билан таншиб чиқишимиз ва уларда эришилган ўқитиш технологияларини ўрганишимиз зарур. Келтирилган давлатларнинг таълим тизими бир биридан кескин фарқ қилмасда ўзига хос кўрсаткичлари мавжуд.

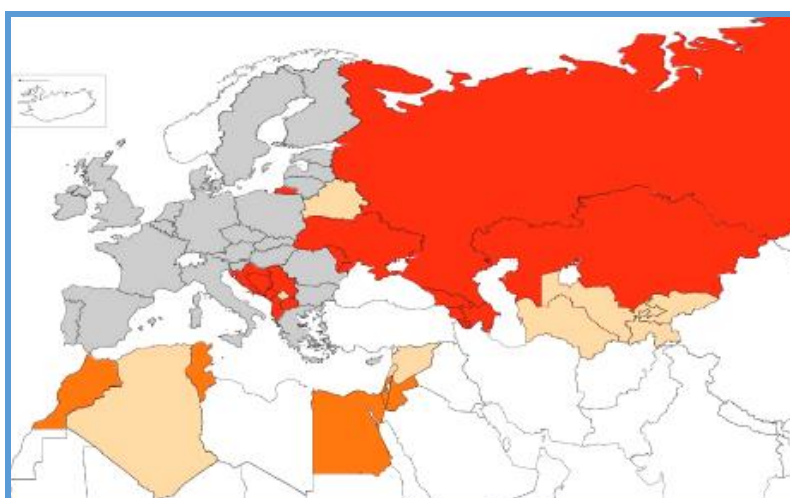

Логотип

¹ <http://www.study.uz/> - хорижий давлатлар таълим тизими. Ўзбекистоннинг веб сайти.

Уларнинг таълим тизими асрлар давомида миллий анъаналарга ва иқтисодий ривожланишига кўра шаклланиб келган.

Ҳозирги кунда Европа давлатлари таълим тизимларини ягона стандартга келтириш йўлида иш олиб бормоқдалар, бунга Болония жараёни сабабдир². Унга кўра Европа давлатларининг олий таълим тизимларини ўзаро яқинлаштириш асосида Европанинг ягона олий таълим майдонини яратишдан иборат. Болония жараёнининг расмий бошланиши 1990 йил 19 июнда Болония декларациясини Европанинг 29 давлатлари вакиллари имзолашдан бошланган. 21 аср бошларида Болония жараёни Европа Иттифоқи (ЕИ) давлатларидан ташқари бошқа давлатларга тарқала бошлади. Ҳозирги кунда Болония жараёнида 47 давлат иштирок этмоқда. Болония жараёнининг принципларини тарқалишида ЕИнинг халқаро таълим дастури TEMPUS³ катта рол ўйномоқда.

Болония декларациясини имзолаган Темпус дастурида иштирок этувчилар.

10 й. бўлиб ўтган Болония форумида қатнашган Темпус дастурида иштирок этувчи давлатлар.

Темпус дастурида иштирок этувчи бошқа давлатлар.

Европа Иттифоқига аъзо давлатлар.

Болония жараёни қуйидаги олий таълимига оид ёндошувларни олға сурмоқда:

² [The Bologna Process and the European Higher Education Area ...](http://ec.europa.eu/education/.../higher-education/bol...)

³ About Tempus www.istu.edu.ua/en/tempus/about-tempus/

1. 3 циклли Болония таълим тузилмаси.
2. Баҳолаш бирлиги тизими (ECTS- European Credit Transfer System).
3. Диплом иловаси.
4. Квалификациянинг миллий ўлчови (рамкаси).
5. Сифатни баҳоловчи мустақил агентликлар.
6. Квалификацияни ўзаро тан олишга қаратилган Лиссобо конвенцияси.

Ўзбекистон Республикаси қадамма-қадам Болония жараёнининг форматларига яқинлашиб бормоқда, масалан, олий таълимда қабул этилган “бакалавр-магистр-доктор” модели буни тасдиқлаши мумкин.

Келтирилган давлатларнинг таълим тизимини тўлиқ ва атрофлича ёритиш масаласи хажм жиҳатдан мазкур ўқув модулига белгиланган академик соат хажмидан зиёдлиги учун уни АҚШ ва Германия таълим тизимлари мисолида кўриб чиқиш мақсадга эришишнинг бирдан бир рационал йўли десак бўлади.

1.1 .1 АҚШнинг таълим тизими

АҚШ таълим вазирлиги (ингл. *United States Department of Education*)⁴ — АҚШнинг бирдан бир ижроий департаменти Вазирлик 1979 йилда ташкил қилинган. Бошқа далаатларга кўра АҚШда таълим тизими марказлаштирилмаган. Асосий таълим масалалари билан штатлар ва университет кенгашлари шуғилланади. Вазирликнинг вазифаси федерал таълим бюджетини таҳсимлашдан иборат.

АҚШда олий ва ўрта махсус таълим масканларига абитуриентларни жалб қилиш учун Америка таълим марказлари ташкил этилган.⁵ У АҚШнинг давлат департаментининг расмий вакили ҳисобланади. Бундай марказларнинг сони 400 та, улар 170 га яқин давлатларни қамраб олган. Марказларнинг ҳизмати бепул.

Америка таълим марказлари қуйидаги хизмат турларини амалга ошириб келмоқда:

- АҚШ таълимига оид маърузалар.
- Индивидуал маслаҳатлар.
- Америка ўқув юртлари, аппликация жараёни ва молия ёрдам бўйича справочниклар.
- TOEFL, SAT, GRE, GMAT, LSAT, USMLE бўйича тестга тайёрланиш учун ўқув қўлланмалар ва компьютер дастурлар.
- Америка ўқув юртлар вакилларининг тақдимоти.

⁴ Department of Education | USA.gov <https://www.usa.gov/federal-agencies/departments-of-education>

⁵ American Education Center www.americaneducationcenter.org/

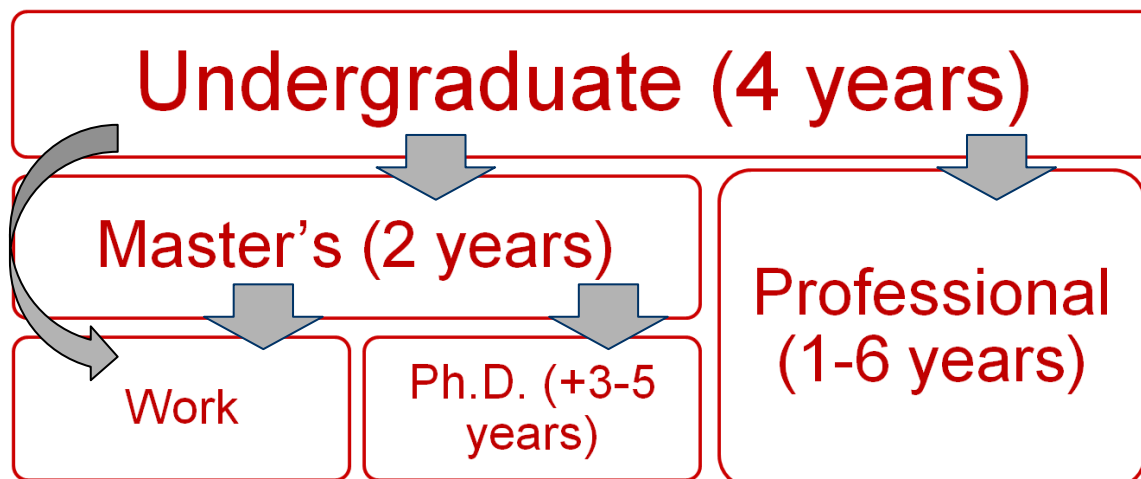
- АҚШ консуллигининг вакиллари билан талабалар визасини олиш учун учрашувлар.

Юқорида келтирилган хизматлардан ташқари мазкур Марказ масофавий хизматлар ҳам ташкил қилган. Масалан, масофадан электрон почта орқали ёки скайпда маслаҳатлар бериш. Зарурий ҳудудларга бориб тақдимотлар ўтқизиш.

Қуйи жадвалда Ўзбекистон, Россия ва АҚШ таълим тизимларининг таққослови келтирилган.

	Ўзбекистон	Россия	АҚШ
Давлат назорати	Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги	Таълим вазирлиги	Федерал таълим департаменти. Унинг вазифаси федерал молия бюджетини штатларга тқсимлаш. Ўқув масалалари билан штатлар кенгаши ва университет кенгашлари шуғулланади - ўқув юртлари катта автономияга эга.
Ўқув юртлари	Академик лицей/ касб-хунар коллежи, институт/университет	Институт/университет	Community College/ College/University
Диплом/да ража олиш босқичлари	Бакалаврият, магистратура, институт доктор илмий даражасини олиш учун тадқиқотчилар институти.	Мутахассис-аспирантура-бакалаврият-магистратура-аспирантура-докторантура	Дипломолди таълим (AA, AAs, BA, BSc) Дипломдан сўнг таълим (MA, MSc, MBA, MD, LLM, JD, PhD)
Ўқишга кириш талаблари	Ягона давлат имтиҳони	Ягона давлат имтиҳони ва/ёки университет тарафидан белгиланган кириш имтиҳонлари	Анкета, стандартланган имтиҳонлар, тавсия хати, эссе, резюме, интервью, ...

АҚШнинг олий таълим тuzилмаси⁶

Ўқишга кириш жараёни

1. Ўқув юртини танлаш

Танлаш учун асосий критерийлар:

- Ўқув юртининг тури
- Ўқув дастури
- Университетни жойлашган худуди
- Таълим харажати
- Турар жой шароити
- Тугатгандан сўнг ишга жойлашиш перспективаси.

Талаба бўлмоқ истагидаги ёшларга ўқув дастурини танлаш учун махсус информацион ресурслар яратилган, улар қуйидагидан иборат:

⁶ The U.S. Educational System – Education USA <https://educationusa.state.gov/.../us-educational-...>

- Petersons.com или CollegeBoard.com (ўқув дастури, университет тури, жойлашган манзили, ва б.);
- Профессорларнинг (MA, PhD) мақолалари ва ишлари;
- Справочниклар (EAC);
- Олий ўқув юртларнинг сайтлари;
- Форумлар, блоглар, Facebook;
- Видео конференциялар/Вебчатлар;
- Шахсий учрашув.

Фойдали вебсайтлар:

- www.euroeducation.net/prof/usa.htm - United States of America: Structure of Educational System, Pre-higher Education System, Higher Education System, Administrative structure of higher education, Admissions to Higher Education and Recognition.
- <https://educationusa.state.gov> – Understanding U.S. Higher Education – Education USA
- <https://www.universitylanguage.com> - Higher Education in the United States
- <http://www.learnenglish.de/culture/educationculture.html> - The British Education System.
- <http://education.stateuniversity.com/pages/1400/South-Korea-EDUCATIONAL-SYSTEM-OVERVIEW.html> - South Korea - Educational System—overview.
- www.collegeboard.com - College Board – college search, scholarship search, general information /
- <http://www.petersons.com> – Peterson’s Guide – best graduate school search, scholarship search
- www.chea.org – Council for Higher Education Accreditation
- <http://nces.ed.gov/collegenavigator/> - National Center for Education Statistics: College Navigator

**АҚШда олий таълимнинг иккинчи босқичи
(MA/MSc/MBA/LLM/JD/PhD) бўйича ўқишга кириш учун керакли
асосий ҳужжатлар таркиби**

- Анкета (application).
- Аттестат, диплом/ (transcript), университетда ўқиш вақтида олган боҳоларга оид кўчирма.
- 2-3 тавсия хатлари.
- Мотивацион хат/ эссе (Statement of Purpose).
- Тестлар натижаси (TOEFL, GRE, GRE Subject, GMAT, LSAT).
- Резюме.
- Writing sample / Project proposal.
- Рўйхатга олиниш учун тўлов (application fee).

Таълим олишни молиялаштириш масаласи

АҚШда бепул таълим олиш йўқ. Аммо турли молия ёрдами олиш йўллари мавжуд, маслан:

А) Давлат тарафидан бериладиган стипендиялар ва грантлар/фондлар: Fulbright, Ford Foundation, Rockefeller Foundation, Rotary Foundation, etc.

В) Университет стипендиялари.

Университет тарафидан қуйидаги молиявий ёрдам кўрсатилиши мумкин. Олий таълимнинг биринчи босқичи бўйича белгиланган стипендиялар:

- Академик стипендиялар (merit-based, need-based)
- Спорт стипендиялари.

Биринчи босқични муваффақиятли битирганларга белгиланган стипендиялар:

- Академик стипендия (Fellowship/Scholarship)
- Ўқитувчи стипендияси (Teaching Assistance)
- Тадқиқот стипендияси (Research Assistance)

Ўқиш даврида ишлаш ҳуқуқи. Талабаларга ўқиш даврида ҳафтасига 20 соат ва каникул вақтида ҳафтасига 40 соат ишлашга руҳсат этилган, аммо ишлаб ўқиш ёки турар жой тўловини тўплашга имкон бермайди.

1.1 .2 ГЕРМАНИЯНИНГ ТАЪЛИМ ТИЗИМИ

Германия таълим тизимининг таркибида 250 дан зиёд ОТМ мавжуд. Яқин кунларга қадар Германия фуқаролари ва ҳорижийлар учун олий таълимнинг бирига эга бўлиш бепул эди, аммо 2007 йилдан бошлаб айриб ОТМларда талабалар тўлов асосида ўқийдилар. Масалан, айрим ОТМларда 1 семестрда 500 евро ва ундан ташқари ўқув юртнинг белгиланган хизматлари учун 150 евро тўлаш керак. ОТМларнинг кўпи давлатники – давлат тарафидан молиялаштирилади. Тахминан ОТМларнинг 69таси хусусий.

ОТМга кириш учун имтиҳон топшириш кўзда тутилмаган. Абитуриент учун мактабни ёки гимназияни битиришда муваффақиятли имтиҳон топшириш катта аҳамиятга эга, чунки нуфузли мутахассислик бўйича ўқишга киришда аттестатдаги ўртача балл муҳим роль ўйнайди.

Университетларнинг нуфузли мутахассисликларига тегишли ўринларни тақсимлаш ишлари билан махсус "Zentralstelle für die Vergabe von Studienplätzen" (ZVS) муассаса шуғулланади. ZVS ўртача баллдан ташқари абитуриентни ижтимоий ҳолатини ва шахсий сабабларини ҳам назарга олади. Агар ўртача балл етарли бўлмаса абитуриентни навбатга қўйишади. Бир неча семестр ўтгач унга университетдан ўрин берилади.⁷

⁷ Peter A. M. Maassen, Johan P. Olsen - 2007 - Education.23-25

Германияда мунтазам равишда университетларнинг рейтинги аниқланиб борилади, бунда ўқитиш шартлари ва шароитлари, профессор-ўқитувчиларнинг салоҳияти ҳамда таълим олгач мутахассисларни ишга жойлашиш эҳтимоли инобатга олинади.

Талабаларнинг 25 ёшига қадар ота-оналари 184 евро “бола пули”ни олишга ҳақли. Талабаларнинг шахсий ва ота-оналарининг дароматларига кўра улар бефоизли кредит олишлари мумкин. Кейинчалик кредитнинг ярми (10000 еуродан ошмаган ҳолда) давлатга қайтарилади. Агар битирувчилар университетдан кейин 1 йил ичида фарзандлик бўлсалар кредит қайтаришдан озод қилинади.

Кредитдан ташқари Германияда турли фондларнинг стипендиялари мавжуд. Масалан, партиялар, немис халқининг, черковлар, ҳукумат ерлари, Германия ҳукумат бўлимлари ва унча катта бўлмаган ҳудудий ташкилотлар фондларининг стипендиялари. Стипендия одатда талабаларнинг маълум категорияларига мўлжалланган, масалан, ниҳоятда иқтидорли талабаларга. Стипендиялар немис ҳамда хорижидан келган талабаларга берилади. Германия академик алмашинув хизмати хорижий талабаларга стипендия берувчи асосий ташкилот ҳисобланади. Конрад Аденауер фонди, Фридрих Эберт фонди, Германия Ерларининг фондлари стипендияларни фақат диссертация ёзиш учун берадилар.

Университетлар мақсади билими мустаҳкам ва дунё қараши кенг бўлган мутахассисларни тайёрлашга қаратилган.

Махсус (профессионал) ОТМлар мутахассисларни тайёрлашда катта аҳамиятга эга. Улар немис муҳадисларининг 70 % тайёрлашади. Ушбу ОТМлар қисқартирилган ўқув цикли билан фарқланади. Талабалар 3 йил давомида назарий билим олишади, кейин эса 1 йил амалиёт ишларини ўрганишади. Бундай ОТМларда таълим максимал амалиётга яқинлаштирилган. Барча профессор-ўқитувчилар касбий тажрибага эга ва ишлаб чиқариш фирмалари билан мустаҳкам алоқа боғлашган.

Германияда “Академик эркинлик” принципи ҳуқум топган. Унга биноан бошқарув ва ташкилий масалалари юзасидан ОТМлар ва талабаларга эркинлик берилган. Германияда таълим тизими умумий мажбурий коидалар билан катъий чегараланмаган. Таълимга оид деярли барча масалаларнинг самарали ечими ва натижалари талабанинг масъулияти, мустақиллиги ва интизомига ҳавола этилган. Таълаба танлаган мутахассисликнинг ўқув дастурига риоя қилган ҳолда ўз ўқув режасини тузади ва ўқув вақтини режалаштиради.

Германияда деярли барча мутахассисликлар бўйича таълим олиш икки даврдан иборат:

- **Бошлангич даври (Grundstudium).** Бу даврда 4 семестр давомида талаба хоҳиши билан танлаган фанлари бўйича базавий билимларни ўзлаштиради, илмий-тадқиқот ишларини олиб бориш ва олган билимларини амалиётга тадбиқ қилиш кўникмаларини эгалайди. Давр оралик ва дипломолди имтиҳонларни топшириш билан тугайди (Zwischenprüfung).

Аммо бу имтиҳонлар якуний битирув имтиҳонлари деб қабул қилинмаган, уларнинг натижаси бўйича касбий квалификация берилмайди, лекин улар ўқишни давом этишга йўл очади.

- **Асосий давр (Hauptstudium)**. Бу давр 5 семестрдан иборат. Талаба танлаган фанлари бўйича чуқур билимларни ўзлаштиради. У мустақил илмий изланишлар олиб боради, университет таклиф этган фанлар кесимида специализация йўналишини танлайди. Бу босқич бакалавр, магистр дипломини олиш ёки давлат имтиҳонини топшириш билан якунланади. Сўнги семестр академик даражасини олиш учун диссертация ёзишга бағишланади.

Таълим олиш муддати ОТМнг турига ва академик даражани олишга боғлиқ. Олий таълимнинг Қонунига асосан биринчи касбий квалификацияга эга бўлиш учун «стандарт таълим даври» (Regelstudienzeit) 4,5 йил (9 семестр)ни ташкил этади. Фақатгина айрим ҳолатларда бошқа “мезон” белгиланиши мумкин. Бакалавр (Bachelor ёки Bakkalaureusgrad) академик даражасини олиш учун камида 3 йил ўқиш керак, кўпида – 4 йил. Бу босқичдан кейин магистр (Master ёки Magistergrad) академик даражасини олиш учун иккинчи якуний имтиҳонни топшириши мумкин. Бу даражага эга бўлиш учун камида 1 йил, кўпи билан 4 йил ўқиш керак.⁸

Талабанинг билим ўзлаштириши семестр ҳафталари соати билан ўлчанади. 4 йил ўқиш муддатига 150-160 семестр соати тўғри келади. Талабанинг билими имтиҳонлар орқали аниқланади. Имтиҳонларни топширишга бир неча назорат ёзма иши бажарилгандан сўнг рухсат берилади.

ОТМлар таълим тизимида маъруза, машғулот, просеминар (мураккаб семинар машғулотларидан олдин бажариладиган амалий машғулотлар, семинар, оберсеминар, лаборатория ишлари ўқитиш шакллари мавжуд.⁹ Ўзбекистонда қабул қилинган ва бизга хос тушунчадаги курс ва лойиҳа ишлари уларда йўқ.

Шу ерда Германиянинг олий тизимига оид яна айрим маълумотлар бериш мақсадга лоиқ¹⁰.

Германия ОТМларида одатга кўра академик йил 2 семестрдан иборат. Ёзги семестр (Semester) 1 апрелдан 30 сентябрга қадар бўлади, кишки семестр – 1 октябрдан то 31 мартга қадар. Айрим ОТМларда семестр бир ой вақтлроқ бошланади ва 1 ой кеч тугайди.

Академик йилнинг деярли 3дан бир қисми талабалар таътилидан иборат. Аммо бу муддат асло дам олиш учун берилмаган. Таътил вақтитда талабалар уй ёзма ишларини бажаришади ва айрим факультетларнинг тартибига кўра назорат ишларини ёзишади ва имтиҳонлар топширишади.

⁸ Peter A. M. Maassen, Johan P. Olsen - 2007 - Education.28-30

⁹ www.study-in-germany.de

¹⁰ www.study-in-germany.de

Германия ОТМларида ишни ташкил этилиши. Германия ОТМларида ўқув машғулотларининг тури кўп. Биринчи курс талабалари дарслар жадвалидаги маълумоларга катта эътибор беришлари муҳим, негаки кўрсатилган вақт ёнига "**c.t.**" (cum tempore) ёзилиши маъруза ёки семинарни 15 мин. кеч бошланишини билдиради (akademisches Viertel), агар "**s.t.**" (sine tempore) ёзуви бўлса – бу ҳолда дарсга кеч қолиш мумкин эмас.

Маъруза (Vorlesung) – университетнинг классик ўқитиш шакли. Маъруза вақтида профессорлар материалларни баён этишади, талабалар керакли маълумтоларни ёзишади, ва лекциядан ташқари уларни қўшимча ўрганишади ва ўзлаштиришади. Кўпинча ўқитувчилар махсус машғуллотлар ўтказишади, унда талабалар олган янги билимларини амалиётга тадбиқ этиш учун қўшимча кўникмаларга эга бўлишади. Айрим факультетларда бундай тадбирлар **туторий (Tutorium)** деб аталади. Туторийларни кўпинча юқори курс талабалари ўтказишади. Бундай машғуллотларда турли масалалар ечилади, маърузада олинган билимлар чуқирлашади ва амалиётга боғлаш ўрганилади.

Семинарларда (Seminar) талабалар ва ўқитувчилар биргаликда ўқув материалларини таҳлил қилишади ва чуқурроқ ўзлаштириш ишларини бажаришади. Деярли барча университетларда бошланғич курсларда семинарлар “просеминар” (Proseminar) деб аталади, асосий курсларда эса – “ўртача” ва асосий” (Mittel-, Haupt- oder Oberseminar) семинарлар тушунчаси мавжуд. Талабалар белгиланган мавзу бўйича тайёрлаган рефератларини семинарларда ўқиб берадилар, кейин эса тақдим қилинган материаллар талабалар ўртасида муҳокама этилади. Семинарларда муваффақиятли иштирок этган талабаларга махсус гувоҳнома (Leistungsnachweis/Schein) берилади. Бундай гувоҳнома катта аҳамиятга эга, чунки имтиҳон топшириш учун у руҳсатнома ҳисобланади. Имтиҳонга кириш учун руҳсатномаларни маълум миқдорини тўплаш керак. Гувоҳномаларни тури бир неча. Масалан, талаба семинарда пассив иштирок этса унга “Sitzschein” номли гувоҳнома берилади. Фаол қатнашанлигини тасдиқловчи гувоҳнома олиш учун талаба турли вазифаларни бажарган бўлиши керак (уй иши “Hausarbeit”, реферат “Referat”, назорат иши “Klausur”). Талабанинг ушбу фаолиятига тегишли маълумотлар факультетнинг “Имтиҳон топшириш тартиблари” (Prüfungsordnung) аталмуш йўриқномасида келтирилган.

Германия ОТМларида илмий ишлар бажарилиши. Германияда битта илмий даража мавжуд – фан доктори. Бу даража ҳимоядан кейин ва диссертацияни ОТМда тўлиқ нашр қилингандан сўнг берилади.

Германия университетларининг илмий фаолияти олий таълим концепциясига асосланган. ОТМлар илмий-тадқиқот ишлар бўйича марказий ўринни эгаллаган. Илмий ташкилотлар ОТМлар билан биргаликда ишлар олиб боришади. Шунинг учун улар орасидаги, шу жумладан ишлаб чиқаришда бажарилаётган илмий ишлар орасида узилишлар йўқ. Бундай ёндошув тадқиқотларни қайтарилишига чек қўяди ва натижаларни жорий қилишда тезкорлик ва осонлик яратади. Ўтган асрнинг 50-чи йилларида

Германияда “хамкорлик илмий-тадқиқот изланишлар” шакли қабул қилинган. Бу шаклга асосан фирмалар ўзларининг фаолият туридан келиб чиқиб ОТМлар билан илмий иттифоқлар тузишади ва белгиланган илмий-техникавий муаммолар ечимда хамкорлик қилишади. Ишлаб чиқаришда илмий-тадқиқотлар ишлари билан профессор-ўқитувчилардан ташқари талабалар ва ёш олимлар иштирок этишади. Профессор-ўқитувчилар ўзлари ҳам шахсан белгиланган вақтда фирмаларда амалиёт ўтишлари шарт.

ОТМлар қошида приоритет соҳалар юзасидан қўлга киритилган илмий-техникавий ютуқлар билан фирма вақилларини таништириш учун кўرғазмалар ва маслаҳатлар марказлари ташкил қилинади.

1.2. ЎҚИТИШ МЕТОДИКАСИ

Ўқитиш методикасини замонавийлиги кенг равишда компьютер техникасидан фойдаланиш билан белгиланади. Талабалар билим олиш жараёнида компьютер информацион тармоқларидан самарали фойдаланади. Бу билим олишдан ташқари меҳнат бозорини ўрганишга имкон беради, шу орқали улар босқичма-босқич келажакдаги фаолиятларини шакллантириб борадилар.

Ўқитиш методикасига қуйидаги хоссалар мансуб:

1. Маъруза вақтида эркинлик ҳуқуқ суради, талаба мавзу бўйича муҳокамага ўтиши ва ўзини фикрини билдиришга эга. Бундай вазиятни келиб чиқиши дарсликларда ўқиладиган мавзулар батафсил ёритилган, шунинг учун ўқитувчини талаба билан муҳокама юритишга имкони бор.

2. Кенг қўламда турли ўйинлар асосида машғулотлар ўтилиши мумкин.

3. Ўқитувчи дарсдан олдин 1-2 бетли маърузани қисқа матнини тарқатади, унинг асосида талабалар маърузани эшитиб кузатиб борадилар, юзага келган саволларга жавоб оладилар. Маъруза проектор орқали намойиш этилади. Керакли вақтда бўр-тахта принципи ҳам ишлатилиши мумкин.

4. Кенг қўламда турли (мавзуга оид) ўқув фильмлари ишлатилади. Ўқув фильмлари деярли барча мавзулар бўйича мавжуд.

5. Ўқитувчи мавзуга мос келадиган оммавий ахборот воситаларида маълум қилинган янги хабарларни тақдим этади.

6. Айрим ҳолларда машғулотга соҳада танилган олим ёки мутахассисни таклиф қилади ва унинг иштирокида долзарб муаммоларни ҳал этади.¹¹ Ўқитиш методикасида силлабус ва кейс услубларидан кенг фойдаланилади.

¹¹ Peter A. M. Maassen, Johan P. Olsen - 2007 - Education.34-38

1.3 МОДУЛНИ ЎҚИТИШДА ИШЛАТИЛАДИГАН ИЛГОР ХОРИЖИЙ МЕТОДЛАР

Келажак мутахассисларнинг билими ва касбий компетентлигини оширишда таълим технологисини мунтазам равишда ривожлантириш долзарб педагогик масалалар қаторига киради. Таълим жараёнида аудитория ва мустақил ўқитиш шакллариининг самарадорлигини ошириш йўлида хорижий университетлари тарафидан қатор ўқитиш методлари яратилган, маслан, “Силлабус”, “Кейс-стади”, “ФСМУ”, “Ассесмент”, “Инсерт”, “Тушунчалар таҳлили”, “Венн Диаграммаси”, “Блиц-ўйин”, “Брифинг” ва “Портфолио” услублари. Қуйида хар бир методнинг мазмуни ва ишлатиш йўллари келтирилган.

Силлабус методи

Силлабус - бу фанга тегишли ўқув-услубий дастур. Дастурда фаннинг тавсифи, мақсади ва вазифалари, қисқача мазмуни, мавзулар ва хар бир машғулотга ажратилган соат ҳажми, мустақил ишлар учун топшириқлар, маслаҳат учун ажратилган соат ҳажми, баҳолаш мезони, асосий ва қўшимча адабиётлар рўйхати келтирилади.

Хар семестрнинг бошида хар бир фандан университет сайтининг кафедра саҳифасида керакли силлабуслар жойлаштирилади ва улардан талабалар фойдаланишига шароит яратилади. Бундай усул ўқитувчи ва талабанинг орасидаги таълим жараёнини такомиллаштиради.

Силлауслар таълим йўналишига оид бўлган норматив материаллар асосида тузилади. Силлабусни тузиш учун ўрнатилган қатъий талаблар йўқ. Профессор-ўқитувчи ўзининг маҳоратига таянган холда тузади. Лекин шуни эслатиб ўтиш керакки силлобус қуйидаги қисмлардан иборат бўлиш керак:¹²

1. Титул варағи – ОТМ ва кафедранинг номи, фаннинг номи ва коди, таълим йўналиши, ўқитиш семестри, фанга бериладиган кредитлар сони (соат), назорат шакли. Бу маълумотлар ўқув режадан олинади.

2. Ўқитувчи тўғрисида маълумот: ўқитувчининг фамилияси, исми ва отасининг исми, илмий даражаси, лавозими ва маслаҳат берадиган жойи ва вақти.

3. Алоқа учун маълумот: кафедрада бўлиш вақти, телефонлар рақами (хизмат ва уй телефонлари), электрон манзили.

4. Кредитлар сони.

5. Сана: фанни ўқитиш учун белгиланган йил ва семестр.

6. Фанни тавсифи (албатта фанни долзарблиги ва иқтисодиётга зарурлиги акс этилиши керак). Шу жумладан фанни мақсади ва вазифалари келтирилган бўлиши керак. Фанни ўрганиш натижасида талабанинг назарий билими, амалий билим ва кўникмалар тизими қандай бўлиши кераклигига талаблар келтирилади. Фанни ўқитиш мақсади намунавий ўқув дастурига

¹² Peter A. M. Maassen, Johan P. Olsen - 2007 - Education. 38-40

мувофиқ қўйилади. Шу қаторда талаба қандай компетентликларга эриши мумкунлиги ёритилдаи. Бундан ташқари профессорнинг талабага бўлган талаблари келтирилади, айнан, интизомига, машғулотларга нисбатан ёндошувига, ўқитувчига ва бошқа талабаларга нисбатан муносабатига.

7. Машғулотлар тури ва соатларни тақсимиға мувофиқ ўқув-мавзуй режа. Ушба режа бўлимлар номи ва уларга жаида ажратилган соат, шу жумладан маъруза, амалий ва лаборатория машғулотлари, мустақил иш ва уларга ажратилган соатлар ҳажми табица кўринишда берилади.

8. Талабаларга методик кўрсатмалар. Силлобуснинг ушбу бўлими талабаларга бериладиган топшириқлар рўйхати, шу жумладан мустақил ишлар мавзуи, ва уларни бажариш учун кўрсатмалардан иборат. Бу бўлимда вазибаларни самарали тайёрлаш учун методик кўрсатмалар мужассамланган.

9. Асосий ва қўшимча адабиётлар рўйхати. Асосий адабиётлар сони 3-5 базавий дасрликларан иборат бўлиши керак. Яхшиси уларнинг электрон вариантлари университет ўқув порталида бўлиши. Қўшимча адабиётлар сони 10дан ошмаслиги кифоя.

10. Ҳисоботни тайёрлаш ва уни баҳолаш тўғрисида маълумот.

11. Баллни қўйишга оид таълим қоидалари.

Демак силлобусларнинг асосий мақсади талабаларга бирор бир фан бўйича мустақил ишни самарали бажаришда методик кўрсатма ва ёрдам беришдан иборат.

“Кейс-стади” методи

«Кейс-стади» - инглизча сўз бўлиб, («case» – аниқ вазият, ҳодиса, «stadi» – ўрганмоқ, таҳлил қилмоқ) аниқ вазиятларни ўрганиш, таҳлил қилиш асосида ўқитишни амалга оширишга қаратилган услуб ҳисобланади¹³. Мазкур услуб 1921 йил Гарвард университетида амалий вазиятлардан келиб чиққан холда иқтисодий бошқарув фанларини ўрганишда қўлланилган. Кейсда очик ахборотлардан ёки аниқ воқеа-ҳодисадан вазият сифатида таҳлил учун фойдаланиш мумкин. Кейс ҳаракатлари ўз ичига қуйидагиларни қамраб олади: Ким (Who), Қачон (When), Қаерда (Where), Нима учун (Why), Қандай/ Қанақа (How), Нима-натижа (What). Ушбу характлар орқали ўқитувчи талабани вазиятни мавжуд маълумотлардан фойдаланган холда самарали ечимларни топишга йўналтиради.

“Кейс-стади” методини ишлатиш босқичлари

Иш босқичлари	Фаолият шакли ва мазмуни
1-босқич: Кейс ва унинг ахборот таъминоти билан таништириш	✓ якка тартибдаги аудио-визуал иш; ✓ кейс билан танишиш (матнли, аудио ёки медиа шаклда); ✓ ахборотни умумлаштириш; ✓ ахборот таҳлили; ✓ муаммоларни аниқлаш
2-босқич: Кейсни аниқлаштириш ва ўқув топшириғни белгилаш	✓ индивидуал ва гуруҳда ишлаш; ✓ муаммоларни долзарблик иерархиясини аниқлаш; ✓ асосий муаммоли вазиятни белгилаш
3-босқич: Кейсдаги асосий муаммони таҳлил этиш орқали ўқув топшириғининг ечимини излаш, ҳал этиш йўллари ишлаб чиқиш	✓ индивидуал ва гуруҳда ишлаш; ✓ муқобил ечим йўллари ишлаб чиқиш; ✓ ҳар бир ечимнинг имкониятлари ва тўсиқларни таҳлил қилиш; ✓ муқобил ечимларни танлаш
4-босқич: Кейс ечимини шакллантириш ва асослаш, тақдимот.	✓ якка ва гуруҳда ишлаш; ✓ муқобил вариантларни амалда қўллаш имкониятларини асослаш; ✓ ижодий-лойиҳа тақдимотини тайёрлаш; ✓ якуний хулоса ва вазият ечимининг амалий аспектларини ёритиш

“Ҳаво кемалари ва авиация двигателлари техник эксплуатациясининг ер усти жиҳозлари” фани кесимида ҳаво траплари тўғрисида ва уларни ҳаво кемаларининг турига кўра танлаш мавсусида “Кейс” методини ишлатиш мисоли.

1-босқич

Талабаларга (талабалар сонига кўра гуруҳлар тузилиши мумкин) мультимедия ёрдамида ёки тарқатма материаллар асосида йўловчилар траpleri ва ҳаво кемалари тўғрисида батафсил маълумот берилди. Талабалар берилган маълумот билан танишишди ва ўрганишди

2-босқич

Талабаларга вазифа қўйилди:
“Қайси йўловчилар трапи қайси ҳаво кемаларига ишлатилиши мумкин?”

3-босқич

Йўловчилар трапи ва ҳаво кемалари орасидаги конструктив ва функционал фарқлар ҳамда ташкилий, иқтисодий, технологик, иқлимга оид бўлган факторлар аниқланади ва таҳлил этилади.

4-босқич

Барча мавжуд факторларни инобатга олган ҳолда ечимлар таклиф этилади ва уларнинг ижобий ва салбий тарафлари муҳокама қилинади ва муқобил вариант танланади.

«ФСМУ» методи

Технологиянинг мақсади: Мазкур технология иштирокчилардаги умумий фикрлардан хусусий хулосалар чиқариш, таққослаш, қиёслаш орқали ахборотни ўзлаштириш, хулосалаш, шунингдек, мустақил ижодий фикрлаш кўникмаларини шакллантиришга хизмат қилади. Мазкур технологиядан маъруза машғулотларида, мустаҳкамлашда, ўтилган мавзунини сўрашда, уйга вазифа беришда ҳамда амалий машғулот натижаларини таҳлил этишда фойдаланиш тавсия этилади.

Технологияни ишлатиш тартиби:

- қатнашчиларга мавзуга оид бўлган якуний хулоса ёки ғоя таклиф этилади;

- ҳар бир иштирокчига ФСМУ технологиясининг босқичлари ёзилган қоғозларни тарқатилади:

Ф	• фикрингизни баён этинг
С	• фикрингизни баёнига сабаб кўрсатинг
М	• кўрсатган сабабингизни исботлаб мисол келтиринг
У	• фикрингизни умумлаштиринг

- иштирокчиларнинг муносабатлари индивидуал ёки гуруҳий тартибда тақдирот қилинади.

ФСМУ таҳлили қатнашчиларда касбий-назарий билимларни амалий машқлар ва мавжуд тажрибалар асосида тезроқ ва муваффақиятли ўзлаштирилишига асос бўлади.

Мисол:

Фикр: “Ҳаво кемаларининг асосий мақсади йўловчиларни ташиш”.

Топшириқ: Мазкур фикрга нисбатан муносабатингизни ФСМУ орқали таҳлил қилинг.

“Ассесмент” методи

Методнинг мақсади: мазкур метод таълим олувчиларнинг билим даражасини баҳолаш, назорат қилиш, ўзлаштириш кўрсаткичи ва амалий кўникмаларини текширишга йўналтирилган. Мазкур техника орқали таълим олувчиларнинг билиш фаолияти турли йўналишлар (тест, ама-лий кўникмалар, муаммоли вазиятлар машқи, қиёсий таҳлил, симптомларни аниқлаш) бўйича ташҳис қилинади ва баҳоланади.¹⁴

Методни ишлатиш тартиби:

“Ассесмент” лардан маъруза машғулотларида талабаларнинг ёки қатнашчиларнинг мавжуд билим даражасини ўрганишда, янги маълумотларни баён қилишда, семинар, амалий машғулотларда эса мавзу ёки маълумотларни ўзлаштириш даражасини баҳолаш, шунингдек, ўз-ўзини баҳолаш мақсадида индивидуал шаклда фойдаланиш тавсия этилади. Шунингдек, ўқитувчининг ижодий ёндашуви ҳамда ўқув мақсадларидан келиб чиқиб, ассесментга қўшимча топшириқларни киритиш мумкин.

Ҳар бир катакдаги тўғри жавоб 5 балл ёки 1-5 балгача баҳоланиши

¹⁴ Peter A. M. Maassen, Johan P. Olsen - 2007 - Education.41-43

мумкин.

Мисол: Йўловчилар ташувчи ҳаво кемасига йўловчиларни чиқариш учун муқобил трап конструкциясини танлаш.

Топшириқ: Берилган маълумотларга асосан қўйилган масалани ижобий ечимини таклиф қилинг.

Ёмғир ёғаётган шароитда йўловчилар ташувчи ҳаво кемасига йўловчиларни чиқариш учун қайси турдаги трап қулай?

- A) Усти ёпиқ трап.
- B) Усти очиқ трап.
- C) Телескопик трап.

Қиёсий таҳлил:

Траплар турини қиёсий солиштиринг ва қўйилган шартга кўра уларни йўловчиларни ҳаво кемасига чиқариш учун қулайлигини изоҳланг.

Тушинча таҳлили:

Авиация траплар турига таҳлил беринг.

Амалий кўникма (яқуний қарор қабул қилиш):

Ҳаво кемасининг конструктив кўрсаткичларига кўра трапларни унга мувофиқлигини аниқланг ва энг муқобилини белгиланг.

“Инсерт” методи

Методнинг мақсади: Мазкур метод ўқувчиларда янги ахборотлар тизимини қабул қилиш ва билмларни ўзлаштирилишини енгиллаштириш мақсадида қўлланилади, шунингдек, бу метод ўқувчилар учун хотира машқи вазифасини ҳам ўтайди.

Методни ишлатиш тартиби:

- ўқитувчи машғулотга қадар мавзунинг асосий тушунчалари мазмуни ёритилган инпут-матнни тарқатма ёки такдимот кўринишида тайёрлайди;
- янги мавзу моҳиятини ёритувчи матн таълим олувчиларга тарқатилади ёки такдимот кўринишида намойиш этилади;
- таълим олувчилар индивидуал тарзда матн билан танишиб чиқиб, ўз шахсий қарашларини махсус белгилар орқали ифодалайдилар. Матн билан ишлашда талабалар ёки қатнашчиларга қуйидаги махсус белгилардан фойдаланиш тавсия этилади:

Белгилар	1- матн	2- матн	3- матн
“V” – таниш маълумот.			
“?” – мазкур маълумотни тушунмадим, изоҳ керак.			
“+” бу маълумот мен учун янгилик.			
“– ” бу фикр ёки мазкур маълумотга қаршиман?			

Белгиланган вақт якунлангач, таълим олувчилар учун нотаниш ва тушунарсиз бўлган маълумотлар ўқитувчи томонидан таҳлил қилиниб, изоҳланади, уларнинг моҳияти тўлиқ ёритилади. Саволларга жавоб берилади ва машғулот якунланади.

“Тушунчалар таҳлили” методи

Методнинг мақсади: мазкур метод талабалар ёки қатнашчиларни мавзу буйича таянч тушунчаларни ўзлаштириш даражасини аниқлаш, ўз билимларини мустақил равишда текшириш, баҳолаш, шунингдек, янги мавзу буйича дастлабки билимлар даражасини ташхис қилиш мақсадида қўлланилади.

Методни ишлатиш тартиби:

- иштирокчилар машғулот қоидалари билан таништирилади;
- ўқувчиларга мавзуга ёки бобга тегишли бўлган сўзлар, тушунчалар номи туширилган тарқатмалар берилади (индивидуал ёки гуруҳли тартибда);
- ўқувчилар мазкур тушунчалар қандай маъно англатиши, қачон, қандай ҳолатларда қўлланилиши ҳақида ёзма маълумот берадилар;
- белгиланган вақт якунига етгач ўқитувчи берилган тушунчаларнинг тугри ва тулиқ изоҳини уқиб эшиттиради ёки слайд орқали намойиш этади;
- ҳар бир иштирокчи берилган тугри жавоблар билан узининг шахсий муносабатини таққослайди, фарқларини аниқлайди ва ўз билим даражасини текшириб, баҳолайди.

Мисол: Модулдаги таянч тушунчалар таҳлили

Тушунчалар	Сизнингча бу тушунча қандай маънони англатади?	Қўшимча маълумот
Трап	Йўловчиларни ҳаво кемасига чиқазиш учун хизмат қиладиган махсус қурулма	
Стремянка (ҳавоза)	Ҳаво кемасининг баланд жойларида иш бажариш учун техник персоналга керакли махсус қурулма	

Стенд	Ҳаво кемалари тизимларининг функционал ва конструктив ҳолатини текшириш учун ишлатиладиган махсус қурилма	
Қанот	Аэродинамик кўтариш кучини ҳосил қилувчи ҳаво кемасининг конструктив қисми	
Киль	Ҳаво кемасининг ҳаракат йўналиши ва бошқарувини таъминловчи конструктив қисми	
Гидравлик а тизими	Ҳаво кемасининг айрим конструктив қисмларини куч таъсирида маълум турдаги ҳаракатга келтирувчи конструктив-функционал мажмуа	

Изоҳ: Иккинчи устунчага қатнашчилар томонидан фикр билдирилади. Мазкур тушунчалар ҳақида қўшимча маълумот глоссарийда келтирилган.

“Венн Диаграммаси” методи

Методнинг мақсади: Бу метод график тасвир орқали ўқитишни ташкил этиш шакли бўлиб, у иккита ўзаро кесишган айлана тасвири орқали ифодаланади. Мазкур метод турли тушунчалар, асослар, тасавурларнинг анализ ва синтезини икки аспект орқали кўриб чиқиш, уларнинг умумий ва фарқловчи жиҳатларини аниқлаш, таққослаш имконини беради.

Методни ишлатиш тартиби:

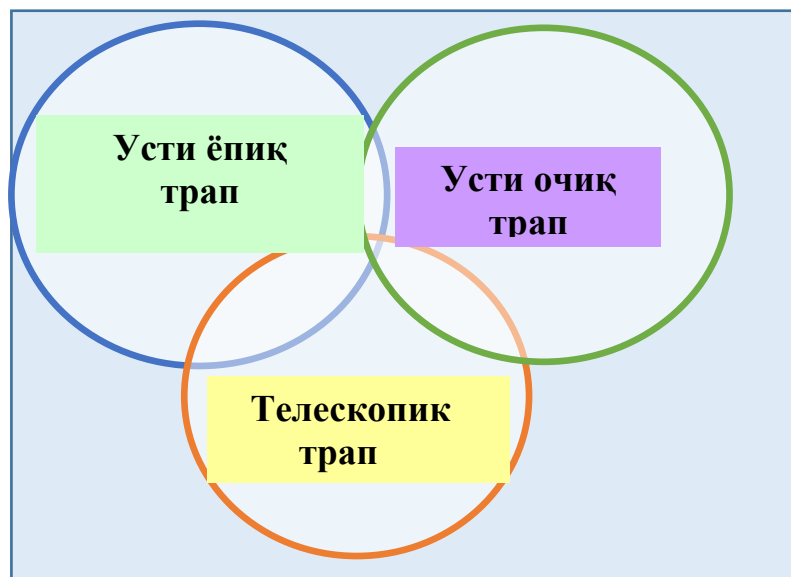
- иштирокчилар икки кишидан иборат жуфтликларга бирлаштириладилар ва уларга кўриб чиқиладиган тушунча ёки асоснинг ўзига хос, фарқли жиҳатларини (ёки акси) доиралар ичига ёзиб чиқиш таклиф этилади;

- навбатдаги босқичда иштирокчилар тўрт кишидан иборат кичик гуруҳларга бирлаштирилади ва ҳар бир жуфтлик ўз таҳлили билан гуруҳ аъзоларини таништирадилар;

- жуфтликларнинг таҳлили эшитилгач, улар биргалашиб, кўриб чиқиладиган муаммо ёхуд тушунчаларнинг умумий жиҳатларини (ёки фарқли) излаб топадилар, умумлаштирадилар ва доирачаларнинг кесишган қисмига ёзадилар.

Мисол: Трап турлари

1. Усти ёпиқ трап.
2. Усти очиқ трап.
3. Телескопик трап.

“Блиц-ўйин” методи

Методнинг мақсади: ўқувчиларда тезлик, ахборотлар тизмини таҳлил қилиш, режалаштириш, прогнозлаш кўникмаларини шакллантиришдан иборат. Мазкур методни баҳолаш ва мустаҳкамлаш мақсадида қўллаш самарали натижаларни беради.

Методни ишлатиш тартиби:

1. Дастлаб иштирокчиларга белгиланган мавзу юзасидан тайёрланган топшириқ, яъни тарқатма материалларни алоҳида-алоҳида берилади ва улардан материални синчиклаб ўрганиш талаб этилади. Шундан сўнг, иштирокчиларга тўғри жавоблар тарқатмадаги «якка баҳо» колонкасига белгилаш кераклиги тушунтирилади. Бу босқичда вазифа якка тартибда бажарилади.

2. Навбатдаги босқичда тренер-ўқитувчи иштирокчиларга уч кишидан иборат кичик гуруҳларга бирлаштиради ва гуруҳ аъзоларини ўз фикрлари билан гуруҳдошларини таништириб, баҳслашиб, бир-бирига таъсир ўтказиб, ўз фикрларига ишонтириш, келишган ҳолда бир тўхтамага келиб, жавобларини «гуруҳ баҳоси» бўлимига рақамлар билан белгилаб чиқишни топширади. Бу вазифа учун 15 дақиқа вақт берилади.

3. Барча кичик гуруҳлар ўз ишларини тугатгач, тўғри ҳаракатлар кетма-кетлиги тренер-ўқитувчи томонидан ўқиб эшиттирилади, ва ўқувчилардан бу жавобларни «тўғри жавоб» бўлимига ёзиш сўралади.

4. «Тўғри жавоб» бўлимида берилган рақамлардан «якка баҳо» бўлимида берилган рақамлар таққосланиб, фарқ булса «0», мос келса «1» балл қуйиш сўралади. Шундан сўнг «якка хато» бўлимидаги фарқлар юқоридан пастга қараб қўшиб чиқилиб, умумий йиғинди ҳисобланади.

5. Худди шу тартибда «тўғри жавоб» ва «гуруҳ баҳоси» ўртасидаги фарқ чиқарилади ва баллар «гуруҳ хатоси» бўлимига ёзиб, юқоридан пастга қараб қўшилади ва умумий йиғинди келтириб чиқарилади.

6. Тренер-ўқитувчи якка ва гуруҳ хатоларини тўпланган умумий

йиғинди бўйича алоҳида-алоҳида шарҳлаб беради.

7. Иштирокчиларга олган баҳоларига қараб, уларнинг мавзу бўйича ўзлаштириш даражалари аниқланади.

Ўқитиш шакллари методик нуқтай назардан кетма-кетлигини тартибга солиш. Ўзингизни текшириб кўринг!

Харакатлар мазмуни	Як ка баҳо	Я кка хато	Т ўғри жавоб	Г урух баҳоси	Г урух хатоси
Семинар					
Лаборатория иши					
Амалиёт машғулоти					
Курс иши					
Маъруза					
Амалиёт					

“Брифинг” методи

“Брифинг”- (инг. briefing-қиска) бирор-бир масала ёки саволнинг муҳокамасига бағишланган қиска пресс-конференция.

Ўтказиш босқичлари:

1. Тақдимот қисми.
2. Муҳокама жараёни (савол-жавоблар асосида).

Брифинглардан тренинг яқунларини таҳлил қилишда фойдаланиш мумкин. Шунингдек, амалий ўйинларнинг бир шакли сифатида қатнашчилар билан бирга долзарб мавзу ёки муаммо муҳокамасига бағишланган брифинглар ташкил этиш мумкин бўлади.

“Портфолио” методи

“Портфолио” – (итал. portfolio-портфель, ингл.хужжатлар учун папка) таълимий ва касбий фаолият натижаларини аутентик баҳолашга хизмат қилувчи замонавий таълим технологияларидан ҳисобланади. Портфолио мутахассиснинг сараланган ўқув-методик ишлари, касбий ютуқлари йиғиндиси сифатида акс этади. Жумладан, талаба ёки талабаларнинг модуль юзасидан ўзлаштириш натижасини электрон портфолиолар орқали текшириш мумкин бўлади. Олий таълим муассасаларида портфолионинг қуйидаги турлари мавжуд:¹⁵

¹⁵ Peter A. M. Maassen, Johan P. Olsen - 2007 - Education.44-48

Фаолият тури	Иш шакли	
	Индивидуал	Гуруҳий
Таълимий фаолият	Талабалар портфолиоси, битирувчи, докторант, талаба портфолиоси ва бошқ.	Талабалар гуруҳи, талабалар гуруҳи портфолиоси ва бошқ.
Педагогик фаолият	Ўқитувчи портфолиоси, раҳбар ходим портфолиоси	Кафедра, факультет, марказ, ОТМ портфолиоси ва бошқалар

Талабаларнинг билимини баҳолаш тизими

АҚШ олий ўқув юрт кредит тизимининг ватани ҳисобланади. Бу тизим биринчи бор 1869 й. Гарвард университетига унинг президенти **Чарльз Элиот тарафидан** киритилган. Тизимни асосий мазмуни талабаларни ўзлаштирган билимларини “кредит-соат” (**credits**) билан ўлчашдан иборат. 29 й. давомида ушбу тизим АҚШнинг олий таълим тизимига жорий қилинган. 1802 й. бошлаб “кредит-соат” мезони ўрта ва юқори синфли мактабларга кирита бошланди.

“Кредит” асосида билимни баҳолаш ўқув жадвалини тузишда, ўртача баллини (GPA) ҳисоблашда, профессорўқитувчилар ва кафедраларнинг юкмасини аниқлашда ва меҳнат ҳақини белгилашда қулайлик яратишдан иборат. Ундан ташқари “Кредит” тизими унверсал тусга эга. У талабани бир олий ўқув юртдан бошқасига ўтишда осонлик яратади, чунки олинган “Кредит”лар инobatга олинади. Ушбу тизим куп давлатлар университетларида қабул қилинган.

“Кредит” тизимининг принциплари

“Кредит” тизими билим олишнинг барча босқичларида (бакалавр, магистр ва доктор) ишлатилади. Хар бир академик даража олиш учун тегишли минимум кредит ҳажми белгиланган. Бу нормани “United States Credit System” тизими мувофиқлаштириб боради.

Баклавр (Bachelor) унвонини олиш учун 4 йил ўқиш керак. Бунда бир “кредит-соат” семестр давомида хафтанинг бир академик аудитория соатига тенг. Бунда маъруза ва амалий машғулот бўлиши мумкин, шу жумладан “кредит-соат” га яна қўшимча мустақил иш бажаришга белгиланган 2 соат назарга олинади. Натижада бир фанни ўрганиш учун берилган кредит, масалан, 15 академик соат ва 30 мустақил иш соати (1 семестр - 15 hafta) учун қуйидагича бўлади

$$1 \text{ Credit} = 1 \text{ hour} (1+2) \times 15 = 45 \text{ соат}$$

Ўқиш даврида тахминан 40та фанни ўрганишга тўғри келади. Хар бирига ўртача ҳисобда 3 кредит олиш керак

Биринчи 2 йил энг юкламали йиллар ҳисобланади, чунки 70 яқин кредит олиш керак. Аудиторияда талабалар бир хафтада ўртача 15 соат машғулот ўтишлари керак.

Учинчи ва тўртинчи йилларда 40-50 кредит олиш керак

Магистр (Master) даражасини олиш учун аудиторияда 9-12 соат машғулот ўтиши керак ва мустақил иши 27-36 соатдан иборат бўлиши лозим. Нисбат 1:3 бўлмоқда. Ушбу даражани олиш учун талаба ўқув дастурига кўра 30-60 кредит тўплаши керак.

Яқунда шуни қайд қилиш лозимки Америка таълим тизимида талабаларнинг билимини баҳолашда сон усулиги эътибор қаратилган. Энг мураккаб тарафи шундан иборатки талаба семестр даврида камида 2 марта ёзма тест ўтиши лозим. Бундай тест семестр ўртасида ва семестр якунида топширилади. Оғзаки имтихонларни йўқлиги билимга объектив баҳо беришдан келиб чиқилган. Чунки ёзма тест юқори даражада объектив баҳолаш имконини беради. Айрим ҳолларда объективликни ошириш учун четдан экспертларни таклиф этиш мумкин. Ўқитувчилар тест ўтказиш учун 50-100 тест саволларини тузишади. Талаба тестда 3-4 таклиф қилинган жавобдан жавоб танлайди. Бундай усулни талабалар рационал деб билишган.¹⁶

Юқорида келтирилган маълумотларга АҚШ таълим тизими бўйича якуний ҳулоса.

1. Коллеж ва университетлар олдиндан қабул эълонини чиқазади
2. Эълонда тестлар келтирилади, шу жумладан кириш учун керакли минимал балл кўрсатилади.
3. Олий ўқув юртларига кириш учун кирувчининг ёши расман чекланмаган.
4. Таълим муддати чекланмаган, чунки тўлов орқали ўқишни давом этириш мумкин ва талаба ўрнатилган кредит миқдорини тўпласа шунда у ўқиш дастурини тўла бажарган ва диплом олишга ҳақ ли бўлади.
5. Давлат миқёсида қабул ва тайёрлов режаси йўқ. Ҳар бир олий ўқув юрти ўзининг таълим тизимига асосланиб талабалар контингентини тузади, раҳбариятни мутлақо қизиқтирмайди талабани ўқиш жараёни ва келажакда бирор ишга жойлашиши.
6. Ўқув режада majors and minors – асосий ва кўшимча мутахассислик фанлари келтирилган.
7. АҚШда академик гугҳ деган тушунча йўқ. Ҳар бир талаба индивидуал дастур асосида таълим олади ва танлаган дарсларга боради.
8. Ҳар бир талабага конспект тақдим этилади, шунинг учун у машғулот вақтида конспект тузишдан озод.
9. Талаба ўқитувчининг дарсини тинглайди ва тарқатма материалларда керакли жойларни белгилаб боради. Бундай вазиятда лектор кенг қўламда турли техника воситаларидан фойдаланади, бу эса ўз навбатида талабаларни

¹⁶ Peter A. M. Maassen, Johan P. Olsen - 2007 - Education.49-54

мураккаб чизмаларни чизиш, расмларни ва тенгламаларни кўчириш ишларидан озод қилади.

10. Талабалар ва ўқитувчи орасидаги муносабат демократик тусда кечади. Улар дўстона муносабатда бўлишлари ҳам кузатилади. Профессор талабани биргаликда овқатланишга таклиф қилиши ёки бирор бир тадбирга бирга бориши мумкин.

11. Ҳар бир ўқитувчи ўзини интизом стилига эга бўлиши мумкин, аммо у билан муносабатда бўлиш унча оғир эмас.

Назорат саволлари:

1. АҚШда таълим масалалари билан қандай ташкилот шуғиланади?
2. Америка таълим маркази деганда нимани тушиниш керак?
3. Европа давлатларида таълим тизими билан қандай ташкилот шуғиланади?
4. Америка таълим марказлари қандай хизмат турларини бажаради?
5. Ўзбекистонда қандай ташкилот таълим масалаларини мувофиқлаштиради?
6. Россияда қандай ташкилот таълим масалаларини мувофиқлаштиради?
7. Россияда қандай таълим босқичлари мавжуд?
8. АҚШда қандай таълим босқичлари мавжуд?
9. Ўзбекистонда қандай таълим босқичлари мавжуд?
10. Ўзбекистон олий ўқув юртларига таълим олиш учун танлов қандай шаклда ўтказилади?
11. Россия олий ўқув юртларига таълим олиш учун танлов қандай шаклда ўтказилади?
12. АҚШ олий ўқув юртларига таълим олиш учун танлов қандай шаклда ўтказилади?
13. АҚШнинг олий таълим тузилмаси қандай?
14. АҚШда таълим олиш тизимининг молиялаштириш нимадан иборат?
15. Ўзбекистон таълим олиш тизимининг молиялаштириш нимадан иборат?
16. Англия, АҚШ ва Европанинг таълим тузилмалари қандай?
17. АҚШ университетларининг ўқитиш методикасининг асосий ҳоссалари нимадан иборат?
18. АҚШ таълим тизимида талабалар билими қандай баҳоланади?
19. АҚШ таълим тизимининг айрим ҳоссалари нимадан иборат?

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Lawrence Harry W. Aviation and the Role of Government. 3rd Edition. Kendall Hunt Publishing; 3 edition USA, 2015, English. 978-1465270740.
2. Guidelines for the mutual recognition of qualifications between Europe and the U.S.A.

3. John Z. Sonmez. **Soft Skills**. -Издательство: Manning. -Формат: ePub.- С. 477. ISBN: 9781617292392
4. The mutual recognition of academic qualifications in European countries and the USA
5. DOI: 10.1080/0379772940190205, pages 59-70. Publishing models and article dates explained Published online: 02 Aug 2006.
6. Practical guidelines for credential evaluators and admissions officers to provide fair and flexible recognition of foreign degrees and studies abroad. Second edition 2016.
7. Compiled by Stamenka UVALIC-TRUMBIC. Bucharest, 1994.
8. European Higher Education at the Crossroads Between the Bologna Process and National Reforms Editors: Curaj, A., Scott, P., Vlasceanu, L., Wilson, L. (Eds.). 2012.
9. Peter A. M. Maassen, Johan P. Olsen - 2007 - Education.

Интернет ресурслари

1. www.study-in-germany.de – Германиядаги олий таълим.
2. www.collegeboard.com - College Board – college search, scholarship search, general information <http://www.petersons.com/>
3. www.petersons.com – Peterson’s Guide – best graduate school search, scholarship search
4. www.chea.org – Council for Higher Education Accreditation
5. <http://nces.ed.gov/collegenavigator/> - National Center for Education Statistics: College Navigator
6. www.essayedge.com<http://www.collegeboard.com/>
7. www.admissionsessays.com
8. www.statementofpurpose.com/colleges.html
9. Global Undergraduate Exchange Program (UGRAD)
10. <http://www.irex.ru><http://www.irex.ru/>
11. <http://www.irex.ru> Muskie Fellowships
12. <http://www.fulbright.ru> Fulbright Fellowships
13. <http://www.exchange.state.gov/education/hhhapply.htm> Hubert Humphrey Fellowships
14. <http://educationusa.info> - Education USA
<http://www.collegelink.com/>
15. www.collegelink.com - Collegelink – searchable database of over 600.000 scholarships <http://www.iefaf.org/>
16. www.iefaf.org/ - International Education Financial Aid – free search of over 800 scholarships for international students <http://www.scholarshiphelp.org/>
17. www.scholarshiphelp.org – ScholarshipHelp.org – advise on how to search and apply for grants and scholarships <http://www.finaid.org/>
18. <http://www.finaid.org/> - Financial Aid for Students

2-мавзу: Талабаларнинг назарий билимларини амалиётга боғлаш йўллари (2 соат)

Режа:

1. Назарий билимларнинг амалиётга боғлаш йўллари.
2. Махсус билим ва меҳнат бозори.
3. Меҳнат бозорида юқори даражада рақоботли бўлиш учун психологик кўникмалар.

Таянч сўз ва иборалар: талабалар, меҳнат бозори, кўникма, меҳнат бозорининг талаблари, АҚШ, келажак касб, психологик тайёрлов, дарслик, методик материаллар,

2.1 Назарий билимларнинг амалиётга боғлаш йўллари

Талабаларни ўқишга рағбатлантириш, уларда келажак касбига қизиқиш уйғотиш хорижий университетлар профессор-ўқитувчиларининг бирдан бир асосий вазифаси ҳисобланади. Масалан, АҚШ университетларининг профессор-ўқитувчилари тарафидан талабаларни фанларига қизиқтириш йўллари турлича. Асосийси фан материаллари талабаларнинг келажак касби ва ундаги жараёнга мос ёки яқин бўлишини максимал таъминлашга ёндашади. Яъни ишлаб чиқариш талабларига яраша маъруза ва амалиёт мавзуларини шакллантиради ва конкрет материалларга таянади. Бу эса талабаларни келажак фаолиятларига қўшимча психологик тайёрлаб боради, улар олган билимларига ишонч билан қарайдилар.

Шу кесимда жоиз деб билиш керакки, етакчи хорижий университетлари профессорлари дарсликларни ўзгача тузишади. Масалан, Америка дарсликлари ўзини оддийлиги билан ажралиб туради. Уларда ходисалар, фактлар ва бошқа маълумотлар атрофлича баён этилади, бу материалларни ўзлаштиришга ва эслаб қолишга осонлик яратади. Фактлар ёрқин ифодаланади, конкрет мисоллар келтирилади, уларни жами хаётийлиги билан, ишлаб чиқаришга яқинлиги билан ажралиб туради. Материаллар методологик маҳорат билан бўлимларга бўлинади. Материал матни турли шрифтлар ва қалинликларда ёзилганлиги учун талабалар осонгина асосий ва ноасосий материалларни ажрата олишади. Бундай ҳолат талабалар билимини деярли бир кўрсаткичга олиб келишда катта ёрдам беради. Қисқаси, дарсликлар талабаларни психологиясини инобатга олган ҳолда тузилади.

Уларнинг дарсликлари режалаштирилган мавзу бўйича ёрқин қўлланма. Дарслик жуда кўп мисолларга, жадвалларга, суратларга, статистик маълумотларга бой. Бундай ёндошув методик қонуниятларга атрофлича таянганлиги билан ажралиб туради.¹⁷

АҚШ дарсликлари талабаларни танқидий фикрлашга ундайди, дуч келган вақияни аргументларга таяниб асослаб беришга ўргатади. Энг ажабланишли шундаки, дарсликлар талабаларни ўзи билмаган ҳолда

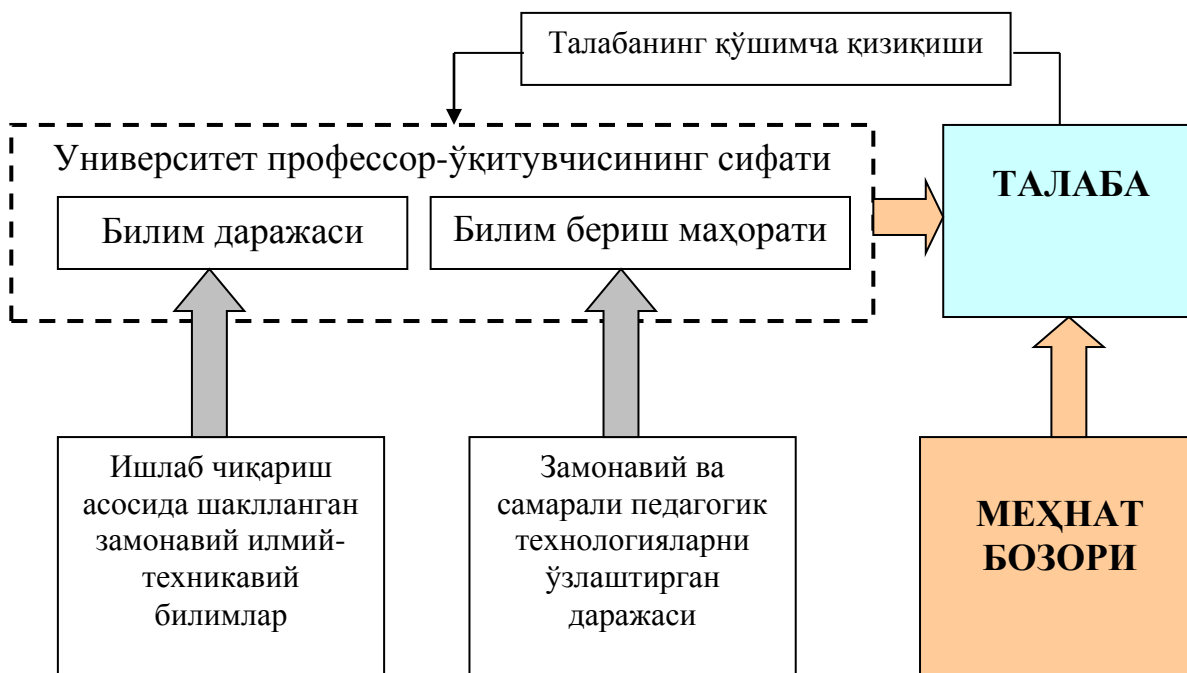
¹⁷ Peter A. M. Maassen, Johan P. Olsen - 2007 - Education.49-54

Американинг иқтисодиётини ва жамиятини энг “оқилона” тузилганлигини тан олдиради.

Юқорида келтирилган маълумотлардан шуни хулоса қилса бўладики, Ўзбекистон таълим тизимига хамиша узлуксиз равишда инновацион самарали ғоялар, услублар ва ёндошувлар жорий этилиши шарт.

2.2. Махсус билим ва меҳнат бозори

Яна бирдан бир долзарб масала бу махсус билимларни меҳнат бозорига мос келишини таъминлаш. Бу ерда куйида келтирилган ягона модел мавжуд:

Профессор-ўқитувчилар таълим тизимида меҳнат бозорининг талабларидан келиб чиққан ҳолда ўқув дастурлар, ўқув режалар ва методик қўлланмаларни яратишлари зарур.

2.3 Меҳнат бозорида юқори даражада рақоботли бўлиш учун психологик кўникмалар

Махфий эмаски юртимизнинг мавжуд таълим тизимида фаолият кўрсатаётган профессор-ўқитувчилари бириктирилган фан бўйича белгиланган шаклларда назарий ва амалий билим бериш асосий вазифа деб биладилар. Ваҳоланки берилган билим қанчалик меҳнат бозорида ўз қадрини топади деган савол билган ёки билмаган ҳолда назардан четда қолиб кетади.

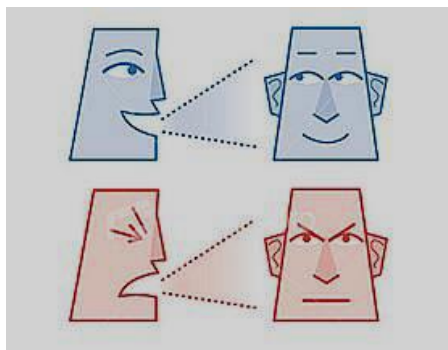
Юқорида эслатиб ўтилдики барча илғор хорижий далаатларнинг таълим тизимида меҳнат бозорининг талабалари биринчи ўринда туради, негаки битрувчиларнинг келажаги меҳнат бозорига боғлиқ.

Шуни назарга олган ҳолда Ўзбекистон таълим тизимида чет давлат университетларида бериладиган махсус ўқув модулидан фойдаланиш лозим, бу ўқув модули икки қисмдан иборат, номлари “Soft Skills” ва “Hard skills”. Уларни ўзбек тилига ўгирсак тахминан “Юмшоқ ёндошув”, “Юмшоқ интизом” ёки “Юмшоқ муомала” ва “Қаттиқ ёндошув”, “Қаттиқ интизом” ёки

“Қаттиқ муомала” десак бўлади. Бу ўқув модули талабаларга меҳнат бозорида қандай ўзини тутиш ва иш жойида қандай фаолият юритишнинг психологик асосларини ўргатади. Ушбу фандан куйида келтирилган материаллар фойдали деб топилди ва мазкур мавзу материаллари таркибига киритилди.

Soft Skills ва Hard skills асослари

Soft Skills – муваффақиятли меҳнат ҳаётининг калити, деаган шиор остида мавжуд.

Soft Skills (софтскилз) одамни фаолият турига ва йўналишига бевосита бўлмаган холда муваффақиятли (омадли) бўлишга ўргатади. Психологияда бу фазилат ижтимоий кўникмалар қаторига киради. Бунда мутахассис бировга ўз фикрини асослий равишда ўтқаза билиши, одамларга самарали ёндошиши, етакчи (лидер) бўла олиши, биров билан тил топа билиши, музокара олиб бориши, командада ишла олиши, шахсан ривожланиши, вақтни ҳисобга олган холда бошқариши, креатив бўлиши в ш.ў. фазилатларга эга бўлишни Soft Skills ўргатади.

Soft Skills ишда ва шахсий ҳаётда жуда зарур. Меҳнат жараёнида ва шахсий ҳаётда мақадларга эришиш Soft Skills туфайли амалга ошади. Шунини эслатиб ўтиш зарурки инсон қанча юқори мансабга эга бўлса психологик социал кўникмаларнинг роли оша боради, касбий малакаси аста секин иккинчи даражали бўлиб боради. Чунки лавозим қанча юқори бўлса кўл остидаги ходимлар сони кўпайя боради, улар иш юзасидан маслаҳат беришлари мумкин. Шунинг учун Soft Skillsни хажми талабалар ва мутахассисларни ўқитиш жараёнида 70% ташкил қилади.¹⁸

Энди Hard skills тўғрисида сўз юритсак унинг асосий вазифаси техник кўникмаларни шакллантиришдан иборат, масалан, иш юритиш, логистика, дастурлаш, автомобилни бошқариш, ҳаво кемасини бошқариш ва ш.ў. жараёнлар.

¹⁸ Advanced Communication Skill © 2010. MTD Training & Ventus Publishing ApS. ISBN 978-87-7681-661-2.

Мазкур кўникмалар турғун бўлганлиги сабабли улар яхши тушинарли, ўлчамали ва конкрет объекта боғлиқ. Бу кўникмалар иш юритиш инструкцияларида ўз аксларини топганлар.

Soft Skills хоссалари кузатиш учун осон, масалан, учувчи осногина , ўйламасдан туриб, ўз фаолиятини гипириб бериши мумкин. Унинг харақлари аниқ ва белгиланган схема орқали бажарилади. Кўникмалар автоматизм кўринишга келиши мумкин.

“Soft Skills”га хос категориялар

- Компетентлик.
- Қийматлик.
- Релевант харақатларга қарши интизом.
- Ривожланиш тус кўринишда юзага келади.
- Кўп куч сарфлаш, айрим харақатлар ижобий бўлмаслиги.
- Специфик вазиятларда иш тескари томонга ривожланиши.

“Hard skills”га хос категориялар

- Компетентлик.
- Экспертиза.
- Техник билимлар/малака.
- Қисқа муддат вақтида танқидий.
- Ривожланиш тезкор тусга эга.
- Базавий критерияларга (мотивация, ўрганувчанлик ва б.) амал қилинган холда ривожланиш кафолатли ва кам куч талаб этиладиган холда юзага келади.
- Тескари ривожланиш тусга деярли ўтмайди.

Талабалар “Soft Skills” ва “Hard skills” ўқув модулидан қуйидаги билимларни эгаллашлари лозим.

ШАХСИЙ МУВАФФАҚИЯТЛАРГА ЭРИШИШ ЙЎЛИДА

ТЎҚҚИЗ ҚАДАМ

Сиз ўзингизни омадли ва удабуро деб кўринг! Сизга тўсиқ бўладиган нарса йўқ ва бўлиши мумкин эмас. Сиз хамиша бир нарсага аминсиз – нима қилишни биласиз, нима учун кучни сарфлаш кераклигини тушунасиз ва нима қилаётганингизни аниқ биласиз. Шу харақатлар туфайли сиз ҳаётдан мамнунсиз ва у билан гармонияда яшайсиз.

Махсус фанларни ўқитиш жараёнида ушбу соҳадан ўқитувчи бир-икки дақиқа ажратса талабаларда келажакка ишонч ҳосил қилади ва

удабурон бўлишларида ҳисса қўшган бўлади.

Инсоннинг шахсий самарадорлиги мақсад қўйишдан, унга эришишидан ва қўлга киритган натижаларидан мамнун бўлишидан иборат.

Шундай қилиб ёш мутахассис меҳнат майдонида қуйдаги қадамларни амалга ошириши лозим:¹⁹

БИРИНЧИ ҚАДАМ

МАҚСАДНИ ТЎҒРИ ҚЎЙИШНИ ЎРГАНИШ КЕРАК

Бирор бир одам лавозим ёки меҳнат зина-поясида кўтарилишни истаган бўлса у албатта **SMART** аббревиатурасини учратган бўлиши керак. Ушбу аббревиатурани ёддан билиш лозим. **SMART**га кўра мақсад қўйишда қуйидагига амал қилиш керак:

Specific – конкрет, муайян;

Measurable – ўлчанадиган, мўътадил;

Attractive – ёқимли, ҳавасли;

Realistic – реалистик, амалиётли;

Time Framed – вақтга тўғри келадиган.

Сиз ўзингизга эришишни истамоқчи бўлган мақсадни қўйинг. Мақсадга шундай қарангки худда унга эришиб бўлгансиз. Мақсад қўйганда фантазия қилишдан уялманг. Мақсадни яққолроқ кўриш учун ўйлаб кўринг нима қилмоқчилингиз тўғрисида, қандай унга эришмоқчилигингиз тўғрисида. Агар бирор бир саволга жавоб топмасангиз, демак бу мақсад сизникимас, ундан воз кечинг, сизга уни бирорта одам фикрингизга боғлаб қўйган.

Мақсадга эришишнинг моҳияти – бу ҳамиша у билан боқлиқ бўлишни билдирмайди, ваҳоланки керакли натижага эришишни билдиради.

ИККИНЧИ ҚАДАМ

МАҚСАДГА ЭРИШИШ УЧУН РЕЖАНИ ХАР БИР ДЕТАЛНИ ИНОБАТГА ОЛИБ ПУХТА ТУЗИНГ

Иккинчи қадамнинг моҳияти эришилган мақсад натижалари хаётингизнинг қайси қиррасига муҳимдир, масалан:

- *Саломатлик.*

¹⁹ Advanced Communication Skill © 2010. MTD Training & Ventus Publishing ApS. ISBN 978-87-7681-661-2.

- *Оила.*
- *Маънавият.*
- *Иш.*
- *Ижод.*
- *Молия.*

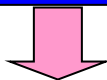
Ҳар бирининг роли ва моҳиятини баҳолаб кўринг, бугунга нисбатан сиз қайсисига кўпроқ эътибор беришингиз мумкин. Танланган ҳаёт қиррасини яхшиламоққа ўзингиз учун режа тузинг.

Сизнинг режангиз қуйидагилардан иборат бўлиши мумкин:

- А) қўйилган мақсаддан,
 - В) натижага йўналтирилган ҳаракатлар кетма-кетлиги,
 - С) мақсадга эришиш учун ҳаракатларнинг бажариш графиги,
 - Д) қўйилган мақсаднинг муваффақиятли бўлишини баҳолаш усули.
- кичиклигига қарамасдан ҳар бир натижани ёзиб бориш керак.

Ўзизга ишонинг, шунда сиз мақсадингизга эришасиз!

УЧИНЧИ ҚАДАМ

КАСБИЙ КОМПЕТЕНТЛИГИНГИЗНИ ОШИРИБ БОРИНГ

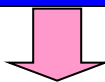
Профессional сифатида сиз ҳамиша ўз савиянгни узлуксиз ошириб боринг. Ҳамкасбларингизнинг касбий тажрибасини ўрганинг ва уларни ўзлаштиришдан уялманг. Бу сизга стартни яхши бошлашга ёрдам беради. Шундай қилсангиз тез орада ўзингизнинг ютуқларингиз ва ғалабангизга эришасиз. **Бунга ишониш керак!**

Одамлар билан музокарага енгил киришишга ўрганинг, ўз соҳангиздаги профессионаллар ва удабурон одамлар билан танишинг. Музокара учун бағрингиз ҳамиша очиқ ва кенг бўлсин, дадилроқ улардан маслаҳат сўранг ва масалани ҳамкорликда ҳал қилинг.

Сиз керак бўлган профессионал маълумотларни қуйидаги каналлар орқали олишингиз мумкин:

- ҳар-ҳил даражадаги ишбилармон партнерлар билан музокара юритишда;
- ҳамкасблар орқали, улар сизга керак бўлган маълумотни беришлари мумкин;
- маҳсус адабиётларни ўқиш вақтида;
- турли профессионал анжуманлар, кўргазмалар ва бошқа тадбирларда иштирок этишда;
- Интернетдан.

ТҶРТИНЧИ ҚАДАМ

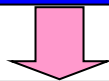
ФАҚАТ ХУРСАНДЧИЛИК КЕЛТИРАДИГАН НАРСА БИЛАН ШУВИЛЛАНИНГ

Ҳар қандай фаолият билан шуғулланиш даврида барча ресурслар сарфланади: интеллектуал, эмоционал ва жисмоний. Албатта бу толиқишга олиб келади. Аммо бажарилган иш мамнунлик ва хурсандчилик келтирса, бундай иш осонгина амалга ошади ва толиқтирмайди. Мабодо бундай иш якунида чарчов билинса ҳам у тез

ўтиб кетади, асосийси ишнинг натижаси инсонга хурсандлик бағишлайди.

Агар сиз роҳат келтирмайдиган иш билан шуғулланиб доимий даромадга эга бўлсангиз ҳам бундай иш орқали топилган пуллар хурсандлик келтирмайди. Демак инсон психикасида салбий эмоциялар хосил қиладиган ишлар унинг саломатига зарар келтиради.

БЕШИНЧИ ҚАДАМ

МУЗОКАРАДАН ФАҚАТ ИЖОБИЙ ТУЙВУЛАР ОЛИНГ

Музокара қилиш санъатини ривожлантиринг. Атрофингиздаги одамлар билан гармонияда яшашни ўрганинг. Ёқимли ва фойдали музокара юритувчи инсонлар билан танишинг. Ёқимли музокаралар сизда фақат ижобий ҳис-туйғулар уйғотади. Бундай алоқалар яна фойдали ёрдам беради, чунки сиз профессионал алоқаларни ривожлантириб бормоқдасиз. Улар келажақда жуда фойдали бўлиши мумкин.

Сизнинг эмоционал барқарорлигингиз атрофли одамларга бўлган муносабатингиз билан боғлиқ. Агар сиз яхши муносабат олиб борсангиз, бу орқали ўзизга тегишли қулай ва фойдали алоқалар тармоғини яратасиз, бу тармоқда сизга керакли ва фойдали одамлар бўлади, улар сизга хамиша ёрдам беришга тайёр бўлишади, шу қаторда сиз ҳам уларга шундай муносабатта бўласиз.²⁰

²⁰ Advanced Communication Skill © 2010. MTD Training & Ventus Publishing ApS. ISBN 978-87-7681-661-2.

Музокаралар даврасининг кенглиги фақат сизга боғлиқ. Бу даврага сизнинг оилангиз ва яқин дўстларингиздан ташқари истаганизча бошқа одамлар кириши мумкин. Булар ҳамкасблар ва бошқалар ҳам бўлиши мумкин. Ушбу ёндошув асосида ҳаёт даврасини яратсангиз сиз хамиша ўзингизга ишонч билан қарайсиз. Яшаётган дунёимизни ўз қўлларимиз, фикрларимиз ва ақлимиз билан яратамиз. Буни эсдан чиқазмаслик керак!

ОЛТИНЧИ ҚАДАМ

ЯХШИ КАЙФИЯТДА БЎЛИНГ

Хар доим ўз ҳаётингиздан фақат яхши воқияларни эслашга одат қилинг. Воқиялар сизда ижобий эмоционал туйғуларни уйғотсин. Бунинг учун сиз хамиша ҳаётингизни эслашга лойиқ воқиялар иблан тўлдириб боринг. Бунинг учун дилигизга яқин ва сизнинг кайфиятингизни кўтариб турадиган одамлар билан муносабат қуринг. Уйингизни эмоционал дунёингизни ижобий бойитадиган санъат буюмлари билан ясатинг. Кўнглингизга роҳат баҳш этадиган музыкаларни тинганг.

Ғамгин хаёллардан ўзингизни асранг, уларни эсдан чиқазинг ва яхши нарсалар тўғрисида ўйланг. Шундай қилсангиз фаолиятингиздан мамнун бўласиз, кучингизга куч қўшилади, яхши натижаларга эришасиз.

ЕТТИНЧИ ҚАДАМ

ЎЗ ҲАЁТ РИТМИНГИЗГА МОСЛАШИНГ

Одамлар хар ҳил, уларнинг яшаш ритми шунга яраша турлича. Хар бир одам ўзига ҳос ресурсга эга.

Сиз жисмоний имконларингизга яраша шахсий ҳаёт ритмингизга мос бўлинг. Ўзингизнинг ҳаёт ритмингизни тузишда организмга қулоқ солинг, ўзизига ҳос бўлган жисмоний ва эмоционал хусусиятларга асосланинг. Куч-қувватингиз сусайганда ёки энергияга тўлиб-тошганингизда ҳаётингизда юз берган ва бераётган воқеаларни таҳлил қилиб аниқланг қайси сабаблар сизни шундай ҳолатга олиб келган, аниқлагач ноҳўш ходислар рўй бермаслиги учун интизом қоидаларини яратинг ва уларга амал қилинг. Ҳеч эсингиздан чиқмасин - жисмоний ресурсларни яхшилаш учун уйқу тўла қонли, жисмоний ҳаракат мўътадил бўлиши шарт, шу жумладан, соғлом овқатланиш керак ва зиёнли одатлардан вос кечиш лозим. Ўз фаолиятингизни ҳаёт ритмингизга мос келадиган ҳолда режалаштиришни ўрганг. **Шу тариқа сиз ўз мақсадингизга эришасиз.**

САККИЗИНЧИ ҚАДАМ

БАДАНИЗГА ҚУЛОҚ СОЛИНГ

Кўпинча одамлар қандайдир жойлари оғривса соғлиқларига эътибор қаратишади. Сабаби битта – “вақт йўқ”, иш билан бандмиз! Ишимиз кўп! Шу ўринда бир гапни эслатса арзийди: - Агар инсонда хис-туйғу бўлмаса у роботга айланади, агар унда интеллект бўлмаса у сабзавотнинг бирор бир турига айланади. Фараз қилинг, бадан бўлмаса одам нимага айланиши мумкин?

Тўла қонли ҳаёт кечириш учун биз баданимизнинг “гапларига” кулоқ солишимиз зарур. Иш вақтида танаффус қилишни одатга киритинг. Танага дам беринг, уни зўриқтирманг, чарчовни турли жисмоний машғулотларни бажариб бартараф қилинг. **Касални олдини олиш уни даволашдан яхши бўлса керак?!**

ТҲҚҚИЗИНЧИ ҚАДАМ

БАДАН МАШЎУЛОТЛАРИНИ БАЖАРИБ ТУРИНГ

Агар бадан мушаклари доимо зўриқиб турса бундай ҳолат баданнинг ички аъзоларини қуршаб турувчи қафас ичида туришини эслатади. Бадан аъзолари бундай шароитда нормал ишламайди. Бу энергетик қуршовни бартараф этиш лозим. Буни амалга ошириш учун гимнастика машғулотларининг турлари кўп. Агар иш жойида жисмоний машғулотни тўла комплексини бажариш ноўрин бўлса, уни элементларини бажариш мумкин, масалан, стулда ўтирган ҳолда енгил эгилиш ёки тебраниш машғулотларини бажариш лозим. Агар бажарилаётган машғулот бирор бир кишининг эътиборини тортса уни ҳам машғулот бажаришга таклиф этиш яхши натижа беради. Қисқача этиданда, вазиятга риоя қилган ҳолда маълум машғулотлар турини бажариш бадандаги чарчовни бартараф этишга ва соғлиқни сақлашга ёрдам беради. Ўз соғлиғингизга ҳурмат билан қаранг. **Буни эсдан чиқазмаслик зарур!**

Юқорида келтирилган муваффақият қадамларини амалга ошириш йўллари албатта конкрет вақт ва вазиятга боғлиқ. Аммо, ушбу соҳада фундаментал психологик кўникмаларни ўзлаштирган одам хамиша самарали иш қилади ва белгилаган мақсадига эришади.

Назорат саволлари:

1. Илғор хорижий далаатлар университетларининг профессор-ўқитувчилари мшғулот ўтказишда қандай асосларга таянадилар?
2. Ўргатиладиган фанлар ишлаб чиқариш билан қандай боғлиқ?
3. Европа ва АҚШ университетларининг профессорлари дарсликлар тузишларида қандай принципларга эътибор қаратадилар?
4. Дарсликларни тузулмаси нималарга бой?
5. Махсус билим ва меҳнат бозори модели қандай кўринишда?
6. Меҳнат бозорида келажак еш мутахассис юқори рақоботли булиши учун ўқув жараёнида нималарга эътибор бериш лозим?
7. “Soft Skills” ва “Hard skills” деганда нимани тушиниш керак?
8. “Soft Skills”га қандай тушинча категориялари ҳос?
9. “Hard skills”га қандай тушинча категориялари ҳос?
10. Еш мутахассис меҳнат бозорида муваффақият қозониши учун қандай психологик ҳаракат қадамларини амалга ошириши керак олган махсус билимларини маълум қилишида?
11. Муваффақиятга эришиш йўлида биринчи қадам нималардан иборат?
12. Муваффақиятга эришиш йўлида иккинчи қадам нималардан иборат?
13. Муваффақиятга эришиш йўлида учинчи қадам нималардан иборат?
14. Муваффақиятга эришиш йўлида тўртинчи қадам нималардан иборат?
15. Муваффақиятга эришиш йўлида бешинчи қадам нималардан иборат?
16. Муваффақиятга эришиш йўлида олтинчи қадам нималардан иборат?
17. Муваффақиятга эришиш йўлида етинчи қадам нималардан иборат?
18. Муваффақиятга эришиш йўлида саккизинчи қадам нималардан иборат?
19. Муваффақиятга эришиш йўлида тукқизинчи қадам нималардан иборат?

Фойдаланилган адабиётлар:

1. John Z. Sonmez. Soft Skills. -Издательство: Manning. -Формат: ePub.- С. 477. ISBN: 9781617292392.
2. Introduction to Module Soft Skills for Engineers. Institute of Aeronautics & Astronautics SS/WS Project TEMPUS. 2012. TUB
3. Lawrenc Harry W. Aviation and the Role of Government. 3rd Edition. Kendall Hunt Publishing; 3 edition USA, 2015, English. 978-1465270740.
4. Advanced Communication Skill © 2010. MTD Training & Ventus Publishing ApS. ISBN 978-87-7681-661-2.
5. Guidelines for the mutual recognition of qualifications between Europe and the U.S.A.

6. European Higher Education at the Crossroads Between the Bologna Process and National Reforms Editors: Curaj, A., Scott, P., Vlasceanu, L., Wilson, L. (Eds.). 2012.

Интернет ресурлари

1. www.collegeboard.com - College Board – college search, scholarship search, general information <http://www.petersons.com/>
2. www.petersons.com – Peterson’s Guide – best graduate school search, scholarship search
3. www.chea.org – Council for Higher Education Accreditation
4. www.essayedge.com<http://www.collegeboard.com/>
5. www.admissionsessays.com
6. www.statementofpurpose.com/colleges.html
7. <http://www.irex.ru><http://www.irex.ru/>
8. <http://www.exchange.state.gov/education/hhhapply.htm> Hubert Humphrey Fellowships
9. <http://educationusa.info> - Education USA
10. <http://www.finaid.org/> - Financial Aid for Students

IV. АМАЛИЙ МАШҒУЛОТЛАР МАТЕРИАЛЛАРИ

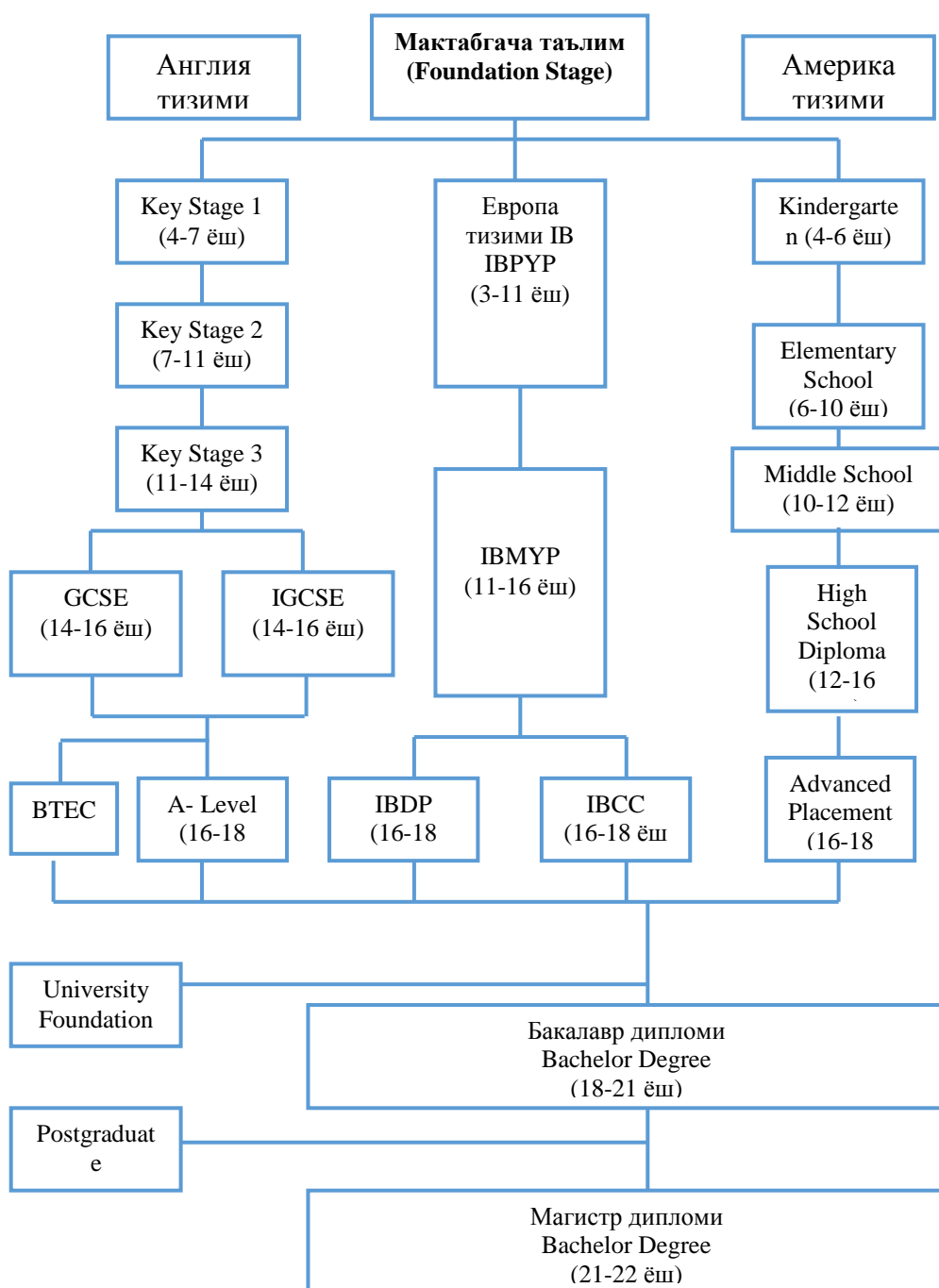
1-амалий машғулот:

Етакчи хорижий давлатлар таълим тизимини ўзбекистон таълим тизими билан таққослаш

(2 соат)

Мақсад: Етакчи хорижий давлатларнинг таълим тизими ўрганиш, Республикамиз таълим тизими билан қиёсий таҳлилни амалга ошириш, ютуқ ва камчиликларни аниқлаб уларга муносабат билдириш кўникмаларини такомиллаштириш.

АҚШ, Европа ва Англиянинг таълим тизимлари қуйидаги схема билан ифодаланади.

Келтиридган тизимларни таққосуви шуни кўрсатадики Англия тизимида болаларни 4 ёшдан 14 ёшгача бўлган даври 3 босичга (4-7 ёш, 7-11 ёш, 11-14 ёш) бўлинган бўлса, Европада - 2 босқичдан иборат (3-11 ёш ва 11-16 ёш). Шу босқичларга оид Америка таълим тизими Англиянинг таълим тизимига ўхшаб кетади, аммо ёш бўйича фарқ қилади, яъни 4-6 ёш, 6-10 ёш ва 10-12 ёш.

Схемани чуқурроқ таҳлил қилиш ушбу фан маслаларига кирмайди. Лекин бу схемани келтирилган сабаби ўқитиш методикасини шакллантиришга тўғридан-тўғри таъсир этади. Буни инобатга олинмаса ва хорижий давлатларнинг шу олий таълимнинг ўқитиш жараёнида қўлга киритган илғор технологияларини ва бошқа ютуқларини танқидий нуқтаи назар асосида Ўзбекистон олий таълим тизимига жорий қилинмаса айрим негатив ходисаларни юзага келтириш мумкин. Масалан, схемадан кўриниб турибдики 3 та тизимда бакалавриятга кирадиганларнинг ёши 18 дан бошланса Ўзбекистонда бакалавриятга кирадиган ёшларнинг ёши 10, фарқи 1 йлни ташкил қилади. Бу муддат албатта ўқитиш методикасини маълум даражада мувофиқлаштишга олиб келади.²¹

Юқорида айтиб ўтилганидан шуни хулоса қилиш зарурки Ўзбекистоннинг олий таълим ўқув юртларининг педагоглари ўқитиш методикасини яратаётганда албатта миллий кўрсаткичларни инобатга олишлари зарур. Мавжуд илғор ўқитиш методикаларини бевосита жорий қилиш маҳоратни талаб қилади.

Назорат саволлари:

1. Англия ва АҚШ таълим тизимида мошлагич таъли нимадан иборат?
2. Англия таълим тизимида Key Stage 1 сўзи нимани билдиради?
3. Англия таълим тизимида Key Stage 2 сўзи нимани билдиради?
4. Англия таълим тизимида Key Stage 3 сўзи нимани билдиради?
5. Англия таълим тизимида GCSE қисқартмаси (аббревиатура) нимани билдиради?
6. Англия таълим тизимида IGCSE қисқартмаси (аббревиатура) нимани билдиради?
7. Англия таълим тизимида VTEC қисқартмаси (аббревиатура) нимани билдиради?
8. Англия таълим тизимида A- Level қисқартмаси (аббревиатура) нимани билдиради?
9. Европа таълим тизимида IB IBYP қисқартмаси (аббревиатура) нимани билдиради?мида IBMYR қисқартмаси (аббревиатура) нимани билдиради?
10. Европа таълим тизимида IBDP қисқартмаси (аббревиатура) нимани билдиради?
11. Европа таълим тизимида IBCC қисқартмаси (аббревиатура) нимани билдиради?

²¹ Peter A. M. Maassen, Johan P. Olsen - 2007 - Education. 62-68

12. АҚШ таълим тизимида Kindergarten қисқартмаси (аббревиатура) нимани билдиради?
13. АҚШ таълим тизимида Kindergarten сўзи нимани билдиради?
14. АҚШ таълим тизимида Elementary сўзи нимани билдиради?
15. АҚШ таълим тизимида School Middle School сўзи нимани билдиради?
16. АҚШ таълим тизимида High School Diploma сўзи нимани билдиради?
17. АҚШ таълим тизимида Advanced Placement сўзи нимани билдиради?
18. АҚШ, Европа ва Англия таълим тизимларига асосан ёшлар неча ёшда бакалавр ва магистр академик даражасига эга бўлишади?

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Lawrenc Harry W. Aviation and the Role of Government. 3rd Edition. Kendall Hunt Publishing; 3 edition USA, 2015, English. 978-1465270740.
2. Guidelines for the mutual recognition of qualifications between Europe and the U.S.A.

1. The mutual recognition of academic qualifications in European countries and the USA
2. DOI: 10.1080/0379772940190205, pages 59-70. Publishing models and article dates explained Published online: 02 Aug 2006.
3. Practical guidelines for credential evaluators and admissions officers to provide fair and flexible recognition of foreign degrees and studies abroad. Second edition 2016.

Интернет ресурслари

1. <http://educationusa.info> - Education USA <http://www.collegelink.com/>
2. www.collegelink.com - Collegelink – searchable database of over 600.000 scholarships <http://www.iefaf.org/>
3. www.iefaf.org/ - International Education Financial Aid – free search of over 800 scholarships for international students <http://www.scholarshiphelp.org/>
4. www.scholarshiphelp.org – ScholarshipHelp.org – advise on how to search and apply for grants and scholarships <http://www.finaid.org/>
5. <http://www.finaid.org/> - Financial Aid for Students

2-амалий машғулот:

“УНИВЕРСИТЕТ-ТАЛАБА-МЕХНАТ БОЗОРИ” МОДЕЛИ (2 соат)

Ишдан мақсад: “Университет-талаба-меҳнат бозори” моделининг мазмун-моҳиятини тушунган ҳолда ёш мутахассисларни иш билан таъминлаш муаммоларининг ечимларини топиш кўникмаларини шакллантириш

Маълумки ҳозирги замонда иқтисодий бозор тизимига қаратилиши сабабли ёш мутахассислар олий ўқув юртини битиргач маълум вақт иш излаш билан банд, айримлари ўз касбига лоиқ бўлмаган фаолият юритса, айримлари умуман ишсиз қолиши мумкин. Бундай вазият Ўзбекистон Президенти И. А. Каримовнинг сиёсий кўрсатмаларига ва қарорларига зид бўлиши аниқ. Шундай экан олий ўқув юртларининг раҳбарияти махсус бўлим яратиб меҳнат бозорини ўрганиб бориши лозим ва таҳлилар асосида ўқув дастурлар ва ўқув режаларга таклифлар киритиши керак. Шундай қилинса битиручиларнинг билими ва билимлар таркибига ва сифатига меҳнат бозори тарафидан қўйлаётган талаблар орасида фарқ сезиларли даражада камаяди. Бу эса ёш мутахассисни иш топишида қулай ва самарали бўлади.

Келтирилган фикр асосида шуни айтиш мумкинки – битирувчиларга маълум даражада керакли психологик асосларини ўргатиш керак. Бундай масалани ечимини янги педогогик технологиялари асосида амалга ошириш лозим.²²

Ишни моҳияти талабаларда қандай психологик сифатларни шакллантириш лозим ва қайсу усуллар асосида. Бунинг учун бугунги кунда хорижий давлатларда талабаларга ўргатилаётган “Soft Skills” ва “Hard skills” асосларини тақдим этишимиз зарур.

Ушбу амалий машғулот “Soft Skills” ва “Hard skills” назариясига таянган ҳолда меҳнат бозорида иш топиш усулларининг психологик категорияларини таҳлил этиш ва тушинтиришдан иборат.

Фойдаланган адабиётлар

1. Lawrenc Harry W. Aviation and the Role of Government. 3rd Edition. Kendall Hunt Publishing; 3 edition USA, 2015, English. 978-1465270740.
2. Guidelines for the mutual recognition of qualifications between Europe and the U.S.A.
3. Compiled by Stamenka UVALIC-TRUMBIC. Bucharest, 1994.

²² Peter A. M. Maassen, Johan P. Olsen - 2007 - Education.49-54 75-79

4. European Higher Education at the Crossroads Between the Bologna Process and National Reforms Editors: Curaj, A., Scott, P., Vlasceanu, L., Wilson, L. (Eds.). 2012.

5. John Z. Sonmez. Soft Skills. -Издательство: Manning. -Формат: ePub.- С. 477. ISBN: 9781617292392.

6. Peter A. M. Maassen, Johan P. Olsen - 2007 - Education

Интернет сайтлари

11. www.collegeboard.com - College Board – college search, scholarship search, general information <http://www.petersons.com/>

12. www.petersons.com – Peterson’s Guide – best graduate school search, scholarship search.

3-амалий машғулот:

КЕЛАЖАК МУТАХАССИСЛАРНИНГ МЕҲНАТ БОЗОРИДА РАҚОБАТДОШЛИГИ. (4 соат)

Мақсад: ОТМ ўқитувчиларида “Soft Skills” ва “Hard skills” назарияларини талабалар онгига сингдириш йўллари ва рақобатбардошлик учун асосий психологик сифатларни шакллантиришга оид малакаларини шакллантириш.

“Soft Skills” ва “Hard skills” назариясини таҳлили, унинг асосий категориялари, категорияларни керакли вазиятга боғлаш, талабаларнинг фикрини ўрганган ҳолда ушбу назарининг асосларини ривожлантириш йўллари ўрганиш зарур. Ушбу амалий машғулот профессор-ўқитувчиларда янги педагогик сифатни шакллантиришга ҳисса қўшади. Шу қаторда айрим талабалар гуруҳларида анкета асосида меҳнат бозорига оид бўлган сўров ўтказиш кўзда тутилади. Сўров натижасида керакли ҳулоса қилиб айримларини ўқув материалларига киритишдан иборт.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Lawrence Harry W. Aviation and the Role of Government. 3rd Edition. Kendall Hunt Publishing; 3 edition USA, 2015, English. 978-1465270740.

2. Guidelines for the mutual recognition of qualifications between Europe and the U.S.A.

3. John Z. Sonmez. Soft Skills. -Издательство: Manning. -Формат: ePub.- С. 477. ISBN: 9781617292392.

Интернет сайтлари

4. www.collegeboard.com - College Board – college search, scholarship search, general information <http://www.petersons.com/>

5. www.petersons.com – Peterson’s Guide – best graduate school search, scholarship search

6. www.chea.org – Council for Higher Education Accreditation

7. <http://nces.ed.gov/collegenavigator/> - National Center for Education Statistics: College Navigator

V. КЕЙСЛАР БАНКИ

Мавзулар:

1. Талаба интизомини ўрганиш ва таҳлил қилиш.
2. Ўзбекистон университетларида мутахассислик фанларни ўқитиш технологиясининг муҳокамаси.
3. Етакчи хорижий далаатларда ўқитиш технологияларининг хоссалари, уларни Ўзбекистон таълим тизимига жорий қилиш имконлари.
4. Мультимедия технологияларининг самарали чегаралари ва айрим негатив тарафларини муҳокамаси.
5. Педагогик технологияларнинг турларини муҳокамаси ва уларни ишлатиш доираси.
6. Махсус фанларни ўқитиш методикасида меҳнат бозорининг ўрни. Қандай талабалар асосида махсус фанлар ўқитилиши керак муҳокамаси.
7. Махсус фанларни ўқитишда мультимедия технологияларидан самарали фойдаланиш йўллари.
8. “Soft Skills” ва “Hard skills” назариялари махсус фанларни ўқитишда қандай ўрин тутиши лозим.
9. “Soft Skills” ва “Hard skills” услубларини ўргатишда амалиётдан фойдаланиш йўллари.
10. Меҳнат бозорига ёш мутахассисларни тайёрлаш ёндошувларини муҳокамаси. Иш берувчиларни ўқув жараёнига формал но формал жалб қилиш йўллари муҳокамаси.
11. Хорижий давлатларда меҳнат бозорининг талабаларга бўлган муносабатининг муҳокамаси ва Ўзбекистонга долзарб бўлган тарафлари.
12. Ишчи ўқув дастурларини мунтазам такомиллаштириш қандай кечиши керак.
13. Талабаларнинг фикрини махсус фанларни ўқитиш технологичсига оид ўраниш нималарни назарда тутиши лозим.

Кейс №1

«Талабанинг интизомини тўғрилаш юзасидан таъсир ўтказиш усуллари»

“А” фамилияли талабанинг интизоми ўқитувчини қониктирмапти.

Унинг интизомини талаб доирсига келтириш учун услублар яратиш зарур.

Аввало интизомнинг ўзгариш сабабини билиш керак, бу учун

“Сабабларни баҳолаш” жадвалини тўлдириш лозим.

Вазиятнинг тавсифи:

“А” фамилияли йигит 2 босқич талабаси. Шу кунга қадар у дарсларга мунтазам қатнашган, ўқитувчи унинг билимларини юқори баллар билан баҳолаб келган. Аммо маълум вақт ўтқач у ўқишга қизқишини йўқотган ва дарсларга кеч кела бошлаган. Ўқитувчининг саволларига бефарқ ва ноаниқ жавоб берган. Талаба ўз интизоми билан ўқитувчи ва бошқа талабаларни хайратга солган.

“А” талабанинг интизомини ўзгаришига нима сабаблар асос бўлиши мумкин?

Иш тартиби:

1. Талабалар гуруҳини кичик гуруҳларга бўлинг.
2. Хар бир кичик гуруҳга ушбу кейс мисолини тарқатинг.
3. Қуйида келтирилган жадвални гуруҳлар 7 баллик услубга асосланиб тўлдирсинлар.

Интизомнинг ўзгариш сабаблари	Кам ёки кўп ишончли						
	1.Фанга қизиқиш йўқоганлик						
2.Етарли даражада мустақиллик бўлмаганлиги							
3.Соғлиқ билан боғлиқ муаммолар							
4.Дарс ўтиш сависи тушиб кетганлиги							
5.Оилавий муаммолар							
6.Келажакка ишонмаслик							
7. Бошқа сабаблар							

4. Жадвал тўлдирилгач гуруҳ етакчилари натижаларни тақдим этадилар.

5. Ўқитувчи гуруҳларга яна топшириқ беради, қуйидаги жадвални тўлдириш учун – талабани интизомини йўлга солиш таклифларига қаратилган жадвал.

	Ҳа	Йўқ	Нега?
1.”А” фамилияли талаба устидан шикоят хати ёзиш			
2.Ўқишдан четлаштириш.			
3.У билан ўртоқларча гаприб кўриш			
4.Ота-онасини таклиф қилиш ва вазиятни улар билан маслаҳат қилиш			
5.Ўқитувчининг унга бўлган муносабати билан танишиш			
6. Бошқа чоралар			

VI. МУСТАҚИЛ ТАЪЛИМНИ ТАШКИЛ ЭТИШНИНГ ШАҚЛИ ВА МАЗМУНИ

“Авиация инжиниринги” йўналиши фанларини ўқитишда илғор хорижий тажрибалар” модулидан мустақил таълим ўқув модули бўйича ишлаб чиқилган топшириқлар асосида ташкил этилади ва қуйидаги шаклларда бажарилиши кўзда тутилган.

Такдимот (танланган мавзу асосида такдимот тайёрланади).

- Мутахассислик фани бўйича ўқув-дидактик материаллар тайёрлаш.
- Мутахассислик фани бўйича машғулотлар ишланмаларини лойиҳалаш.
- Ижодий топшириқлар ишлаб чиқиш.
- Фан бўйича кейслар банкини ишлаб чиқиш.

Мустақил иш мазмуни танланган мавзуга мос бўлиб, уни бажаришда қуйидагиларга эътибор берилади:

Таркиби:

- титул варағи;
- кириш;
- асосий қисм;
- хулоса;
- фойдаланган адабиётлар рўйхати;
- илова (интернет тармоғидан олинган маълумотлар, амалий материаллар нусхалари, дарс ишланмаси ва б.).

-

Мустақил иш мавзулари

1. Хитой таълим тизимини таҳлили ва ўқитиш методикасининг фарқли хусусиятлари.

2. Япония таълим тизимининг таҳлили ва ўқитиш методикасининг фарқли хусусиятлари.

3. Болония жараёнининг Европа таълим тизимини мувофиқлаштиришдаги ўрни.

4. Жанубий ОТМ машғулот ўтказиш тажрибаси.

5. Франциянинг ОТМларида жорий қилинган ўқув-методик ва норматив материаллар.

6. Ўзбекистонда мустақиллик даврида таълим тизимини такомиллаштириш чора-тадбирлари.

7. Махсус фанларни ўқитишда асосий методологик талаблар.

8. Профессор-ўқитувчиларнинг интизоми, кийниш одоби, шахсий фазилатлари.

9. Меҳнат бозорининг талабларини инобатга олиш ва ўқув жараёнини муваффақлаштириш.

10. Меҳнат бозорига талабаларни махсус фанларни ўқитиш жараёнида психологик тайёрлаб бориш.

11. Германияда федерал Ерларининг таълим тизимдаги ўрни.

12. Америка таълим марказларининг абитуриентларга кўрсатадиган фаолияти.

13. Болония жараёнининг Европа давлатларининг таълим тизимига қўйган таклифлари ва уларни бажарилиш ҳолати.

14. Америка таълим тизимининг талабаларга яратган ижтимоий механизми.

15. Англиянинг таълим тизимининг таҳлили ва илғор услубий ютуқлари.

16. Германия университетларининг фан ва техника соҳаларини ривождаги ўрни.

17. Германияда талабаларга кўрсатиладиган ижтимоий ёрдам турлари.

18. Германияда университетларни рейтингини аниқлаш жараёни.

19. Германияда “Университет-талаба-ишлаб чиқариш” моделини амалда ошириш йўллари.

VII. ГЛОССАРИЙ

Термин	Ўзбек тилидаги шарҳи	Инглиз тилидаги шарҳи
Виртуаль университет	Университет ва коллежларнинг бирлашмаси (АҚШ), интеграциялашган ўқув режалари асосида бир вақтнинг ўзида бир неча ўқув юртларида таҳсил олиш имкониятини берувчи таълим муассасалари	A consortium of universities and colleges (United States), providing an opportunity for the student to study in several educational institutions on the basis of distributed (combined) curriculum
Ҳамкорликда ўқитиш	Машғулотлар жараёнида талабалар билан ахборот, шахсий ва касбий тажрибаларни алмашиш асосидаги гуруҳий ўқитиш шакли	Information sharing, personal and professional experiences among the students in the process of group face-to-face classes
“Soft Skills”	Меҳнат бозорида билим ва компетентлик даражаларини кўрсатишда иш берувчи билан олиб бориладиган муомола қоидалари	Labor market information and kompententlik levels employer boriladiga seaching rules
“Hard skills”	Касб юзасидан мукамал ўзлаштирилган кўникмалар кўрсаткичлари ва уларни иш жараёнида кўрсата билиш	Supply indicators perfectly mastered skills and knowledge of their business processes
Кредит-соат	Академик даража олишда ўқув дастурини бажарганлик мезони	The standard of academic performance level curriculum
Балл	Билимни боҳолаш учун ишлатиладиган мезон бирлиги	Criteria for the assessment of students' knowledge

VIII. ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

Махсус адабиётлар:

1. Lawrenc Harry W. Aviation and the Role of Government. 3rd Edition. Kendall Hunt Publishing; 3 edition USA, 2015, English. 978-1465270740.

2. Guidelines for the mutual recognition of qualifications between Europe and the U.S.A.

3. John Z. Sonmez. Soft Skills. -Издательство: Manning. -Формат: ePub.- С. 477. ISBN: 9781617292392.

1. The mutual recognition of academic qualifications in European countries and the USA

2. DOI: 10.1080/0379772940190205, pages 59-70. Publishing models and article dates explained Published online: 02 Aug 2006.

3. Practical guidelines for credential evaluators and admissions officers to provide fair and flexible recognition of foreign degrees and studies abroad. Second edition 2016.

4. Нечаев В.Д., Огнев А.С., Максименкова М.В., Шараборова Г.К., Малова М.Ю. Дизайн проектов. Творим свое «завтра»! Издательство МГГУ. - 2009. -103 с.

5. Шарипов Ф.В. Педагогика и психология высшей школы: учебное пособие. -Логос.- 2012.- С. 444.

6. Compiled by Stamenka UVALIC-TRUMBIC. Bucharest, 1994.

7. European Higher Education at the Crossroads Between the Bologna Process and National Reforms Editors: Curaj, A., Scott, P., Vlasceanu, L., Wilson, L. (Eds.). 2012.

8. Peter A. M. Maassen, Johan P. Olsen - 2007 - Education

Интернет сайтлари:

13. www.collegeboard.com - College Board – college search, scholarship search, general information <http://www.petersons.com/>

14. www.petersons.com – Peterson’s Guide – best graduate school search, scholarship search

15. www.chea.org – Council for Higher Education Accreditation

16. <http://nces.ed.gov/collegenavigator/> - National Center for Education Statistics: College Navigator

17. www.essayedge.com<http://www.collegeboard.com/>

18. www.admissionsessays.com

19. www.statementofpurpose.com/colleges.html

20. Global Undergraduate Exchange Program (UGRAD)

21. <http://www.irex.ru><http://www.irex.ru/>

22. <http://www.irex.ru> Muskie Fellowships

23. <http://www.fulbright.ru> Fulbright Fellowships

24. <http://www.exchange.state.gov/education/hhhapply.htm> Hubert Humphrey Fellowships
25. <http://educationusa.info> - Education USA
<http://www.collegelink.com/>
26. www.collegelink.com - Collegelink – searchable database of over 600.000 scholarships <http://www.iefaf.org/>
27. www.iefaf.org/ - International Education Financial Aid – free search of over 800 scholarships for international students <http://www.scholarshiphelp.org/>
28. www.scholarshiphelp.org – ScholarshipHelp.org – advise on how to search and apply for grants and scholarships <http://www.finaid.org/>
29. <http://www.finaid.org/> - Financial Aid for Students